

TEMA: Alternativer i handelspolitikken

ILLUSTRASJON: ESSEN SLAATREM TITLAND

*Handelsakronymguide | Navarsete tør snakke om TiSA |
Finansdrevet klimaboble | Alternative Trade Mandate | Alternativer til BITs |
Den nakne sannhet om velferdsprofitørene*

INNHOOLD

*«Ved at klima-
bevegelsen ser en
viktig alliert i kampanjene
mot handelsavtalene,
og de som jobber mot
handelsavtalene ser
klima som et viktig
argument mot avtalene, vil
begge disse sosiale
bevegelsene styrke
hverandre.»*

– Ole Pedersen, side 18

3 TIL UTVEIENE!
Leder

**4 HANDELS-
POLITIKK FOR
DUMMIES**
Akronymguide

**8 ALTERNATIVER
TIL UKJENTE
GODER**
Intervju med Liv Signe
Navarsete

**10 HVILKE
NORSKE
INTERESSER?**
Behov for et
internasjonal perspektiv

**13 NHO-
LEDELSEN
SPRIKER I SYNET
PÅ FRIHANDEL**
Et lyspunkt for
motstanderne av TiSA

**14 KLIMAAVTALE,
FOSSILLOBBY OG
HANDEL**
Finansdrevet klima-
boble

**19 EN ANNEN
HANDELSPOLITIKK
ER MULIG**
Alternative Trade Man-
date – med mennesker
og miljø foran profitt

**22 AVKLER
VELFERDS-
PROFITTORENE**
Intervju med Linn
Herning

**24 HÅNDBOK MOT
MARKEDSMAKT**
Bokanmeldelse:
”Velferdsprofitorene”

**26 BILATERALE
INVESTERINGS-
AVTALER**
Utfordringer og
alternativ

**30 BAK LUKKEDE
DØRER**
Sør er den tapende part
i Nairobi

**32 HVA SLAGS
HANDELSPOLITIKK
VIL VI HA?**
Kampen for
alternativene

**34 MED HANDEL
PÅ ØRET**
Podcasten ”Handels-
debatten”

TIL UTVEIENE!

Petter Slaatrem Titland

Attac og andre som vil vekke oppmerksomhet om handelspolitikk må løse et stort problem: Vi må få saker som «ikke-tariffære handelshindringer», «nasjonal likebehandlingsprinsipp» og «regulatorisk samarbeid» til å handle om deg og meg. Siden du er medlem av Attac, grøsser du antageligvis allerede av disse ordene. Resten må jobbes litt med.

Med dette nummeret av Utveier viser vi hva handelspolitikken dreier seg om. Veivalg i handelspolitikken strekker seg langt inn i livene våre, og i livene til våre barn og barnebarn. En tre grader varmere verden med et bindende regelverk for markedsstyring av politikken er ikke et levedyktig samfunn. Politikken i handelsavtalene kan vi alltid forandre. Men naturen er det vanskeligere å gjøre noe med når vi først har gjort skade.

Utslippsindustriene er dypt involvert i både handels- og klimapolitikken, for de vet hvor viktig internasjonale avtaler er for deres makt i samfunnet. Men selv med en god klimaavtale, ville det vært svært vanskelig å implementere dem dersom vi ikke vinner kampen mot tvisteløsningsmekanismene (s. 26) og frihandelsdogmet i handelsavtalene TTIP, TiSA og TPP, skriver Ole Pedersen (s. 14). Bare en samlet bevegelse for klima- og handelsrettferdighet kan få oss ut av hjørnet vi er presset opp i.

Heldigvis er solide alternativer klare til bruk. Et av mange forslag fra alliansen «Alternative Trade Mandate» er såkalte lovgivende fotavtrykk i handelsavtaler, skriver Camilla Hansen (s. 19). All korrespondanse mellom folkevalgte, byråkrater og lobbyister skal offentliggjøres, slik at all påvirkning skal dokumenteres og forklares. For å endre EUs handels- og investeringspolitikk, må man endre måten beslutningene tas på, skriver Hansen.

De rikeste landene har gått bakveien for å forhandle fram TiSA-avtalen. Men selv når utviklingslandene er med i forhandlingene, utestenges de når beslutninger skal tas. EU, USA, Kina, India og Brasil lukket seg inne og ble enige om det neste steget i Verdens handelsorganisasjon (WTO) i desember (s. 30). «En handelsavtale som setter mennesker, miljø og samfunn i fokus vil kunne fremforhandles i full åpenhet», som Lise Rødland skriver (s. 32).

Åpenhet er et av våre beste alternativer. Andre ideer i handelspolitikken finnes, de trenger bare et større spillerom. Midt i forsvaret mot farlige avtaler er det vanskelig å være offensiv og fremme egne hensikter, framfor å kjempe mot andres. Gode alternativer er nok den aller beste måten å rydde unna de dårlige på. ■

HANDELSPOLITIKK FOR DUMMIES

En guide gjennom
akronym-kaoset

Handel forandrer verden - på godt og vondt. Men for å forstå hva som foregår er det et akronym-kaos av de sjeldne å holde styr på. Husker du hva alle forkortelsene står for? Vi gir deg guiden!

Det er millioner av mennesker i verden som ikke har jobb eller inntekt. De lever utenfor det formelle økonomiske systemet – og de taper stort på den globaliseringen mange jubler for. Noen forsøker å overleve ved å produsere varer som ender på markedet – til en vanvittig lav pris. Human Development Report er FNs utviklingsfonds (UNDP) flaggskip-rapport. I 2015 konkluderes det med at den digitale revolusjonen har forandret verden – i et tempo som har skapt mange tapere. I det globale markedet er en rettferdig handelspolitikk viktigere enn noen gang.

– Globaliseringen har gitt fordeler for noen, ulemper for andre. Den digitale revolusjonen har skapt muligheter, men også gitt nye utfordringer når det gjelder arbeidskontrakter og en asymmetrisk fordeling mellom faglærte og ufaglærte, skriver UNDP-direktør Helen Clarke i forordet til rapporten.

En av fjorårets store hendelser i utviklingsverdenen var lanseringen av de nye utviklingsmålene. Verdens nye *to do*-liste. Men for at man skal lykkes, må handelspolitikk stå sentralt. De fattigste av de fattigste må inkluderes.

I korridorer og møterom i New York, Genève og andre steder diskuteres TTIP, EFTA, TiSA – og en endeløs rekke av organisasjoner og avtaler bak akronymer og forkortelser det skal godt gjøres å følge med på betydningen av.

Vi tar en repetisjon på hva de betyr:

WTO (VERDENS HANDELSORGANISASJON)

Dette er den ledende internasjonale organisasjonen når det gjelder regulering av internasjonal handel. Organisasjonen ble opprettet i 1995 som etterfølgeren til Generalavtalen for toll og handel (GATT). GATT trådte i kraft den 1. januar 1948 og ble i 1995 avløst av WTO. Norge sluttet seg til allerede i 1947.

WTO-avtalen er en folkerettslig avtale og WTO er en mellomstatlig organisasjon. Avtalen legger regler for verdenshandelen. Den har som formål å bygge ned handelsbarrierer som for eksempel toll. WTO har 160 medlemsland.

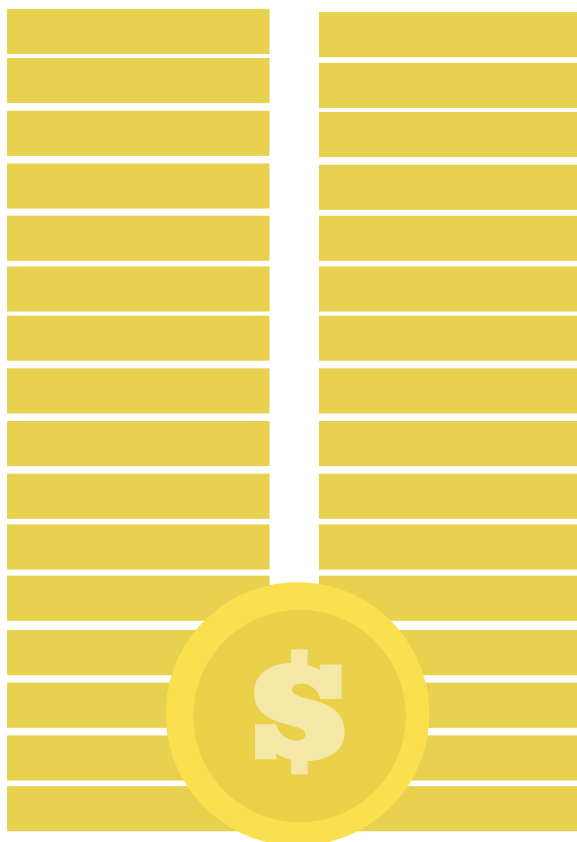
WTO har imidlertid fått mye kritikk for å være til fordel for de rike landene. Selv om WTOs beslutninger formelt tas ved konsensus, blir de fleste beslutningene tatt på bakrommet mellom de mektigste landene. De fleste utviklingsland, særlig afrikanske land, får sjeldent ta del i disse forhandlingene.

I desember 2015 gjennomførte WTO sitt tiende ministermøte i Nairobi.

TTIP (TRANSATLANTIC TRADE AND INVESTMENT PARTNERSHIP)

Denne hemmelige frihandelsavtalen mellom EU og USA gir store selskaper kontroll over politikk innenfor arbeid, mat og miljø. Nå for tida forhandler EU og USA om verdens største frihandelsavtale. Den dreier seg ikke om toll, men om store selskapers ønske om å forme politikken vår. TTIP gir store selskaper rett til å saksøke stater for lovverk som skader «fremtidig profitt». Hva skader profitt? Jo, det er arbeidsrettigheter, miljølovgivning og forbrukerbeskyttelse, det. Punktet som gir selskaper denne makten heter ”investor-stat-tvisteløsningen” (ISDS).

TTIP åpner for et eget lobbyråd for store selskaper. Alle er pliktet til å si ifra til den såkalte «rådgivningsgruppen» når de skal lage nye lover og regler i sitt hjemland. Dermed går all ny politikk via de store selskapene før landene iverksetter den. Da kan selskapene sørge for at politikken passer dem, hevder kritikerne.

TiSA (TRADE IN SERVICES AGREEMENT)

Er en flerstatlig avtale om handel med tjenester som forhandles mellom 50 WTO-medlemmer. Formålet er å liberalisere tjenestesektoren og dermed sikre adgang for utenlandske aktører på markedet til deltakende land. Initiativet ble startet av USA og ble foreslått på et møte i Genève til en gruppe land som har særlige interesser innenfor tjenestesektoren. De deltakende landene la frem et forslag til avtale i februar 2012 og forhandlingene startet i mars 2013. Dokumenter fra WikiLeaks viser at avtalen ikke skal offentliggjøres før fem år etter avtalen har trådt i kraft, og blir det ikke noen avtale skal ikke teksten offentliggjøres før fem år etter forhandlingene er slutt.

Internasjonale og nasjonale fagforbund har krevd å få tilgang på informasjon og er bekymret for konsekvensene for offentlige tjenester.

Formålet med TiSA er å beskytte multinasjonale investorer mot nye reguleringer. Det eksisterer allerede en internasjonal handelsavtale for tjenestesektoren, kalt GATS (General Agreement on Trade in Services) som er en del av avtalene i WTO. TiSA vil gå lenger i å legge til rette for investorer, gjennom deregulering, privatisering og konkurranseutsetting enn WTO-avtalen. TiSA-landene representerer i dag omkring 70 prosent av verdens handel med tjenester. Landene som tar del i TiSA-forhandlingene ønsker å utforme avtalen på en måte som gjør at den kan integreres i WTOs tjenesteavtale – GATS – på et senere tidspunkt.

TPP-AVTALEN (TRANS-PACIFIC PARTNERSHIP)

TPP er en frihandelsavtale mellom tolv land i Stillehavsområdet. Etter fem års forhandlinger kom partene til enighet i fjor høst. Målet er felles standarder og reduserte handelsbarrierer mellom disse landene.

BIT (BILATERAL INVESTMENT TREATY)

Disse bilaterale investeringsavtalene blir inngått mellom to land og målet er å verne investeringene til selskap som jobber i utlandet. Hovedformålet for regjeringen med å inngå slike avtaler er å beskytte norske investeringer i utlandet og sikre at norske selskaper kan konkurrere på lik linje med bedrifter fra andre land. Det hevdes at en slik beskyttelse er nødvendig for at selskaper kan ta risikoen med å investere, spesielt i land med og økonomisk og politisk ustabilitet.

EFTA (EUROPEAN FREE TRADE ASSOCIATION)

Dette er en mellomstatlig organisasjon bestående av Norge, Sveits, Island og Liechtenstein. Alle landene, unntatt Sveits, er medlem av EØS. EFTA var opprinnelig en organisasjon for frihandel mellom EFTA-statene, men har siden 1990-tallet inngått frihandelsavtaler med tredjeland. EFTA har gjennom 25 frihandelsavtaler verdens største nettverk av frihandelsavtaler. I tillegg til de 25 handelsavtalene har EFTA samarbeidsavtaler med syv partnere og pågående forhandlinger om åtte frihandelsavtaler.

EØS (DET EUROPEISKE ØKONOMISKE SAMARBEIDSSOMRÅDE)

Dette er en avtale mellom Island, Liechtenstein, Norge og EU som ble undertegnet i 1992. Norge sluttet seg til EØS samme år etter ratifisering i Stortinget. Sveits er det eneste EFTA-landet som ikke har sluttet seg til EØS. EØS-avtalen gir Norge adgang til EUs indre marked, samtidig som Norge må underordne seg EUs regler om konkurranse og de «fire friheter» - fri flyt av varer, tjenester, arbeidskraft og kapital.

KILDER: regjeringen.no, Attac, RORG-samarbeidet, Handelskampanjen, Bistandsaktuelt, Wikipedia, Kirkens Nødhjelp, Changemaker, WikiLeaks

ILLUSTRASJONER: FreePik, redigert av Edin Design

ALTERNATIVER TIL UKJENTE GODER

Tone W. Melbye

Liv Signe Navarsete (Sp) er en av få politikere på Stortinget som snakker høyt om handelsavtalen TiSA: – TiSA er ikke bare en handelsavtale, men en grunnleggende kamp om hvordan samfunnet skal være.

Nå som vi nesten begynner å få en idé om hva TiSA er, kan det vært på tide å se om avtalen kan ha noe for seg. Fra blogger, fagbevegelser og diverse har det kommet frem en del kritikk av avtalen, men veldig lite er å finne om hva som er fordelene med den. Det kan synes som forsvaret for avtalen for det meste består i å benekte kritikk og komme med vage løfter om økt vekst av et eller annet.

Men hva innebærer TiSA egentlig av mulige fordeler? Og har vi noen alternative måter å oppnå de samme fordelene på? Det kan jo være greit å vite hva man ønsker å si ja eller nei til av mulige fordeler også. Men stillheten er øredøvende.

– Vi vet fryktelig lite om hva TiSA egentlig er. Alt vi vet baserer seg egentlig på WikiLeaks' dokumenter og å få tak i informasjon fra andre steder har vist seg umulig. Det er en utbredt motvilje mot å snakke om hva avtalen går ut på, sier Liv Signe Navarsete.

Senterpartipolitikeren er en av ganske få på Stortinget som har lyst til å snakke detaljert om TISA i særlig stor grad. Derfor intervjuer jeg henne for å få mer på plass om denne handelsavtalen, om det er det den er. Jeg er sannelig ikke sikker.

– De eksisterende handelsavtalene har i stor grad dreid seg om grenseavtaler, altså spørsmål rundt for eksempel toll og avgifter. Det som nå skjer er en helt ny type avtale der det pågår forhandling

om grad av inngripen i det som før var definert som nasjonal politikk. TiSA går direkte inn i medlemslandene. Den handler i mye større grad om å åpne for tilbud av tjenester, ikke bare varer. Det er et veldig skifte i innhold fra tidligere handelsavtaler, sier Navarsete.

Røykeloven er et eksempel på en lov som ville være veldig vanskelig å få innført under en slik avtale, mener Navarsete.

– De tap som den medfører tobakksselskapene vil være betydelige og derfor ville den vært i konflikt med sentrale punkt i avtalen. Vi kan se på vanskene Australia har hatt bare med å få innført advarsler på røykpakkene. Og at røykeloven har hatt en positiv innvirkning på folkehelsen, tror jeg det er en bred enighet om.

– *Men hva er egentlig forskjellene på tjenester og arbeidskraft? Vil det for eksempel bli lettere for meg å ta meg jobb i et annet land om TiSA går gjennom?*

– Denne avtalen retter seg i første rekke mot selskap, ikke enkeltstående arbeidstakere. Den store forskjellen fra de avtalene vi har er at det dreier seg om muligheter for internasjonale selskap til å levere tilbud på offentlige tjenester. At internasjonale selskap skal kunne komme med tilbud på å levere tjenester som vi i dag ser på som nasjonale anliggende, som skolegang og helse.

– *Men i stortingsdokumentet om TiSA benektes det jo at den vil få en innvirkning på offentlige tjenester.*

Liv Signe Navarsete (Sp) mener det er en stor uvilje mot å snakke om hva TiSA går ut på, og en av få norske politikere som snakker høyt om avtalen. FOTO: SENTERPARTIET

– Det som er viktig å huske, er at TiSA baserer seg på GATT, og deres definisjon av hva en offentlig tjeneste er. Der står det tydelig at en offentlig tjeneste er ‘enhver tjeneste som hverken blir tilbudt på kommersiell basis eller i konkurranse med en eller flere tjenestetilbydere’. Vi har allerede flere privatskoler og sykehus, så ifølge denne avtalen defineres de ikke innen offentlige tjenester. Dermed vil disse tjenestene også kunne berøres av TiSA. Nå som regjeringen ønsker å privatisere Flytoget, skogsvirksomhet, lakseoppdrett og så videre vil det si at store deler av Norge kan selges ut. Bare domstolene, politiet og forsvaret er så langt uberørt.

– *Noen er jo allerede nokså misfornøyde med det offentlige tilbudet innen disse sektorene. Er det en mulighet for at økt privatisering vil være en bra ting?*

– Vi kan jo se på andre land der det er tilfelle, for eksempel USA. For dem som har råd til disse tjenestene vil det kanskje kunne være en forbedring, men det vil føre til økt klasseforskjell og større sosiale ulikheter. Vi må huske at ikke alle i Norge har høy inntekt. Også de regionale helsetjenestene vil bli dårligere, og inntjening i enda større grad prioritert. Helseforetakene er allerede profitstyrte, og det er ingen grunn til å tro at det vil bli noe bedre under økt privatisering. Det store spørsmålet blir egentlig, er det verdt det? Ja, vi kan kanskje finne fordeler med både TiSA og privatisering, men det dreier seg i bunn og grunn om hva slags samfunn vi vil ha. TiSA er ikke bare en handelsavtale, men en grunnleggende kamp om

hvordan samfunnet skal være. Om det skal være styrt av profitt og økonomisk vekst eller solidaritet og selvstyre. Jeg skjønner at Høyre og NHO er for dette, så vi setter vår lit til Fagforbundet og fagbevegelsen. En god avtale skal være til fordel for det norske folk, ikke for noen få rike.

– *Noen vil jo hevde at økt vekst kommer alle i samfunnet til gode på en eller annen måte.*

– Det er såklart mulig at TiSA kan føre til et økt BNP, spørsmålet er om de sosiale kostnadene vil være verdt det. Det vil nok ikke bli bedre å være innbygger, våre muligheter til påvirkning av våre liv og av samfunnet vil begrenses ved at vi får mindre å si når det gjelder nettopp tjenester som skole og sykehus. På hvordan penger skal fordeles og kommuner styres. En slik avtale forutsetter at man synes økonomisk vekst går foran alt annet.

– *Men for de som mener dette, at økt økonomisk vekst er et ubetinget gode eller et nødvendig onde, har vi alternativer til TiSA? Trenger det å være gjennom akkurat denne avtalen at denne typen vekst fremmes?*

– Norge har hatt god vekst i fastlandsøkonomien. Olje og gass må vi se på som forbigående ressurser. Men vi har et høyt utdanningsnivå, høy arbeidsdeltakelse og høy grad av personlig produktivitet. Her ligger også vekstmulighetene, ved å ivareta folks engasjement. Det tror jeg ikke man gjør ved å frata dem muligheter for samfunnspåvirkning. ■

HVILKE NORSKE INTERESSER?

Hvor lenge skal vi tillate regjeringen å definere hva som er våre interesser?

Et av mange norske selskaper som har utstrakt virksomhet utenfor Norges grenser er Statoil. Her fra Peregrino-feltet i Brasil.
FOTO: ØVIND HAGEN, STATOIL

Petter Slaatrem Titland

Til nå har TiSA-debatten handlet om vårt eget, enten det er «norske interesser» eller beskyttelse av offentlig sektor. Men dersom vi virkelig vil riste i grunnmuren til TiSA-avtalen, trengs et større internasjonalt perspektiv.

Da Norge satte i gang TiSA-avtalen i 2013, visste Utenriksdepartementet at de var innblandet i noe kontroversielt. Strategien har fra første dag hatt to fundament: Forhandlingene er en forlengelse av WTO, og at avtalen sikrer norske interesser.

Ordet *eksport* er faktisk første ordet i setningen som svarer på spørsmålet «Hvorfor er TiSA viktig for Norge?» på regjeringen.no: «Eksport av tjenester er viktig for norsk økonomi og sysselsetting».

Er dette norske interesser? Det er i så fall en svært snever definisjon, fordi den kun handler om norske eksportbedrifter som har interesse av større markeder eller norske bedrifter i utlandet. Andre bedrifter i Norge er nedprioritert i denne forståelsen. En sterk offentlig sektor, som også bør anses som en norsk interesse, er utelatt.

Regjeringen har ikke invitert til noen debatt om hva politikere skal legge i begrepet «norske interesser». Det har de ingen grunn til heller – i forbindelse med TiSA-avtalen har de ikke blitt utfordret på dette spørsmålet.

I debatten om TiSA har vi en glimrende mulighet til å slå fast hva vi mener ligger i «norske interesser». Dersom vi bare protesterer mot TiSA-avtalen fordi den truer norske offentlige tjenester, mister vi denne muligheten. Regjeringen vil fortsatt lage handelsavtaler som ikke ødelegger norsk velferd, men som øker makt og spillerom til norske selskaper i utlandet, og gjør at livet blir dyrere og mer usikkert for folk i Latin-Amerika, Asia eller Afrika. Om du ikke er rik, selvsagt.

Stortingsmelding med konsekvenser

I Norge er det ikke tradisjon for å avgjøre handelspolitikk i Stortinget. Det har vært regjeringens bord. Selv med en mindretallsregjering tillater opposisjonen at regjeringen gjør som de vil i handelspolitikken. Arbeiderpartiet vet at de snart kan havne i regjering, og vil ikke gjøre endringer i spilleregler som vil gi dem trøbbel senere. Stortingsmeldingen *Globalisering og handel* ble vedtatt den 19. januar. Men den vedtok Stortinget begrunnelsen for å fullføre TiSA-avtalen. Kun norske eksportbehov og norsk næringsliv i utlandet som er nevnt viktig for Norge og TiSA i stortingsmeldingen.

Dagen før vedtok EU-parlamentet noen nokså kritiske føringer når EU skal slutføre forhandlingene. De vedtok å kreve «klare og eksplisitte unntak» for alle offentlige tjenester, som utdanning, helse, sosiale tjenester, trygdesystem og audiovisuelle tjenester, slik som for eksempel TV og radio. De vedtok et ønske om fullt politisk handlingsrom for EUs nasjonale og lokale styringsmakter.

Selv om vedtaket i EU-parlamentet er bra, gjør det ingenting med de største problemene med TiSA-avtalen. For det første skal alt gjøres om til en handelsvare, fordi handel er det viktigste virkemiddelet for utvikling. For det andre, og som en forlengelse av dette, vil presset mot mindre

mektige land bare øke, mens sterke land kan beskytte sine egne interesser som det passer dem. Beskyttelsen av egne offentlige tjenester er helt i tråd med å samtidig ha sterke interesser i å ta over markeder i utlandet.

Disse to elementene settes pent sammen i argumentasjonen for TiSA-avtalen. Den er helt i tråd med den svært ideologiske påstanden om at handel har skapt velstanden vår. Her er to eksempler på denne påstanden fra den norske debatten:

«(...) hvem andre er det som tror at den norske velferden ville vært så god som den er i dag om det ikke hadde vært for vår utstrakte handel med omverdenen?», skriver Høyres Gunnar Gundersen i *Nationen* i oktober i fjor, som et svar på Nei til EUs kritikk av TiSA-avtalen.

«Import, eksport og grensekryssende investeringer bidrar til å øke levestandarden vår, påvirker næringsstrukturen og skaper arbeidsplasser. Derfor er Norge avhengig av handel, men også av en aktiv, strategisk handelspolitikk som vektlegger norske interesser», sier Høyres Elin Rodum Agdestein i debatten om Globaliseringsmeldingen på Stortinget.

Politikk, ikke marked

Borte er beskyttelse av små og nye bedrifter, før de ble store; konsesjonskrav til investorer; hjemfallsretten; råfiskloven som sikret av norske fiskere tjente på å fiske; sterk fagbevegelse som har sikret fordeling. Særlig gjaldt dette naturressursene våre, fordi vi var et fattig land med lite makt overfor sterke kolonimakter. Industrispionasje har til og med vært et verktøy for å få tilgang til kunnskap og teknologi.¹ Legg til velferdsstaten som sikret en bred forståelse av det offentlige og offentlig infrastruktur. Når du har fortalt om alt dette, kan du begynne å snakke om handel, vekst og velstand. Dessverre hopper norske politikere over alle de politiske virkemidlene, og gir markedet all æren.

I TiSA-avtalen skal markedet erstatte mange av de politiske virkemidlene vi har brukt til å

bygge opp vår egen tjenestesektor. Det blir ekstra ubekvem å tenke på at utviklingsland fikk stoppet tjenesteavtalen i WTO, og at Norge ble med utbrytergruppen i WTO for å lage TiSA på tross av utviklingslandenes seier.

Et større bilde

På WTOs ministermøte i Hong Kong i 2005 førte Norge imidlertid en annen linje. På et plenums møte trakk vi alle krav om markedsretting av tjenester til de minst utviklede landene og alle krav til utviklingsland innen sentrale offentlige tjenester som vann, utdanning og strømnett.²

Kanskje fordi vi ville bremse markedsrettingen av samfunnet? Fordi vi mente at utviklingsland skal ta i bruk de samme virkemidlene som oss, som det har stått i regjeringserklæringen både til Ap, SV, Sp, FrP og Høyre? Eller er det fordi vi innså at vi ikke kan klare å opprettholde en skjermet offentlig sektor i Norge, hvis vi krevde at alle land rundt oss markedsretter den? Et politisk system overlever som kjent aldri alene.

KrF-leder Knut Arild Hareide sier det svært treffende i debatten om den nevnte stortingsmeldingen:

«Internasjonale regelverk bør ta vare på viktige verdier og omsyn som gjeld meir enn våre nasjonale eigeninteresser. Omsyn til demokrati og menneskerettar samt vilkåra til arbeidstakarar er

Norske interesser handler om mer enn eksport, skriver artikkelforfatteren, som vil gjøre debatten om TiSA mer global. FOTO: JONATHAN MCINTOSH, WIKIMEDIA COMMONS

eksempel på det – omsyn til klima og natur òg. Me har ikkje berre interesse av ein open økonomi, men òg av ein rettferdig og berekraftig økonomi.»

Norges oppsiktsvekkende avgjørelse i Hong Kong i 2005 framstår som bemerkelsesverdig global, fordi vi ønsker andre land et politisk handlingsrom. Det er langt mer progressivt enn den nasjonale vinklingen TiSA-debatten har hatt i Norge, som Attac også har vært medskyldig i. Framover bør vi gjøre en innsats for å gjøre TiSA-avtalen til noe mer enn et nasjonalt spørsmål – selv om det internasjonale ikke engasjerer like mye. Ikke fordi det nasjonale ikke er viktig, men fordi vi glemmer den mest grunnleggende kritikken av denne type avtaler.

Bare fra et globalt perspektiv kan vi vise TiSA-tilhengerne at de er det som er nasjonalt orienterte, mens det er vi som anerkjenner at vi lever i et globalisert og internasjonalt samfunn, med alt det fører med seg. Fordi det også er i Norges interesse å ha en rettferdig og bærekraftig økonomi. ■

¹ Helene Bank, *Interessekonflikter mellom Norge og Latin-Amerika*, i Latin-Amerikaboken 2010, Solidaritet Forlag.

² Helene Bank, *Til tjeneste for hvem?* Attac Norge og Stiftelsen IGNIS, 2003.

NHO-leiinga spriker i synet på frihandel

- eit lyspunkt for motstandarane av TiSA-avtalen

Odd Tarberg

Uenige:
NHO-direktør Kristin Skogen Lund
og NHO-president Tore Ulstein.
BEGGE FOTO: NHO

NHO-presidenten vil ha skjerming mot internasjonal konkurranse. Dette oppsiktsvekkande oppslaget kunne torsdag 8. oktober lesast i regionavisa Sunnmørsposten. Bakgrunnen var at NHO-president Tore Ulstein, medeigar og styreleiar i Ulsteingruppen, er ein av dei som kjenner kvar skoen trykker når verftsneringa i Norge no har problem. Han ser med uro på at store deler av “tiltaksapakken” frå regjeringa kan ende som oppdrag til utanlandske verft istaden for til norske. I artikkelen spør han om “kvifor Norge skal vere flinkast i klassa, når det gjeld å legge til rette for fri konkurranse” når norske styresmakter skal vedlikehalde eller bygge nye skip til Kystverket og Marinen.

Det oppsiktsvekkande i dette utspelet frå NHO-presidenten, er at dette er eit signal som går stikk mot det NHO-direktør Kristin Skogen Lund og andre talspersonar i NHO forfektar i denne samanheng. Der heiter det tvert i mot at “Det er viktig å sikre åpne grenser og arbeide for fortsatt nedbygging av barrierer som næringslivet møter på de globale markeder” (Næringspolitisk dokument frå NHO, 2014). Realiteten er at desse sokalla barrierene ofte er heilt på sin plass, og med på, til ein viss grad, å skjerme næringar i Norge og i andre land, som har legitime defensive interesser. Desse “barrierene” er med på å styrke nasjonale bedrifter si konkurransevne i forhold til dei utanlandske. Akkurat det NHO-president Tore Ulstein no ber om.

Desse sprikande signala frå dei to toppane i NHO, går rett inn i den veksande debatten om TiSA- og TTIP-avtalane som no er under forhandling. Avtalar som vil gjere det ulovleg å ty til tiltak av den typen NHO-presidenten no etterlyser.

For oss som er kritiske til TiSA-avtalen, er det sjølvsagt at NHO-presidenten her har fornufta på si side. For det er faktisk ikkje slik at eit handelsregime som er gunstig for Telenor sin aktivitet i utlandet, uten vidare generelt er “gunstig for Norge”, slik tilhengarane av desse investorvern-avtalane stadig hevdar. Det kan herske liten tvil om at eit stort fleirtal av dei 23.000 medlemsbedriftene i NHO ville stille seg bak NHO-presidenten i dette spørsmålet. Det er få bedrifter i dette landet som opererer i den same divisjonen som Telenor og Statoil, trass i at det tydelegvis er desse gigantane som får diktere regjeringa og NHO sine posisjonar når det gjeld TiSA-forhandlingane.

I NHO sitt gjeldande handelspolitiske dokument står det at “Norge må fronte arbeidet med å sikre fortsatt liberalisering av verdenshandelen”. Ting tyder på at NHO-presidenten no ser at denne politikken vil få stygge konsekvensar. Spørsmålet er om dette kan føre til at regjeringa og NHO sitt ekstreme standpunkt på dette området kan modererast, og til og med føre til eit norsk nei til TiSA-avtalen. ■

Dette innlegget stod først på trykk i Sunnmørsposten, 22.10.15

De sosiale bevegelsene var svært synlige under klimaforhandlingene i Paris.

ALLE FOTO: OLE PEDERSEN

Klimaavtale, fossillobby og handel

Ole Pedersen

Klimaavtalen som ble signert i Paris har fått en blandet mottakelse. Den er på den ene siden hyllet som en historisk avtale, et vendepunkt og en seier for planeten og menneskeheten. Samtidig varierer kritikken mellom å kalle avtalen for svak og uforpliktende til ren svindel.

ARTIKKELFORFATTEREN DELTOK PÅ DE SOSIALE BEVEGELSENS PARALLELLE ARRANGEMENTER TIL KLIMAFORHANDLINGENE I PARIS I DESEMBER 2015. HAN SYNLIGGJØR HVORDAN DEN GLOBALE FRIHANDELSPOLITIKKEN BLE RETNINGSGIVENDE FOR KLIMAAVTALEN OG ARGUMENTERER FOR AT DE SOM JOBBER MOT HANDELSAVTALENE MÅ STYRKE ALLIANSEN MED KLIMA-BEVEGELSEN FOR Å SKAPE REELLE ALTERNATIVER.

For å ta det positive først så er det fire ting som er verdt å trekke fram. For det første er det ingen tvil om at det er en historisk avtale, rett og slett fordi det ble en avtale. For det andre er togradersmålet stadfestet og styrket ved at man skal etterstrebe å begrense den globale temperaturstigningen til en og en halv grad, noe som i praksis krever umiddelbare og dramatiske utslippskutt.

>> Den mest åpenbare kritikken er at det er svært stor avstand mellom mål og tiltak.

For det tredje er det satt et gulv for klimafinansiering på 100 milliarder dollar i året. Disse pengene skal skaffes av de rike landene og brukes slik at fattige land får hjelp til å kutte utslipp og tilpasse seg klimaendringene. Beløpet skal også økes etterhvert. Til sist er det fastslått at de nasjonale klimamålene, som tilnærmet samtlige land nå har sendt inn til klimakonvensjonens sekretariat, skal evalueres hvert femte år fra og med 2018. Et viktig element her er at i forbindelse med evalueringen kan man kun styrke tiltakene, ikke svekke dem.

Til tross for dette er avtalen utsatt for massiv kritikk fra sentrale miljøaktivister, store miljøorganisasjoner og de globale sosiale bevegelsene.

Den mest åpenbare kritikken er at det er svært stor avstand mellom mål og tiltak. Selv om man har fått inn at man skal etterstrebe en og en halv gradersmålet, så vil de frivillige tiltakene som landene har rapportert inn medføre en global temperaturøkning på minst tre og en halv grad. Det er derfor helt nødvendig at hvert enkelt land forsterker tiltakene i de kommende evalueringene.

Et annet kritisk punkt er at avtalen ikke stiller noen krav til kutt i utvinning og utslipp. Til tross for at forskningen er entydig på at 80 prosent av kjente reserver av fossilt brennstoff ikke kan utvinnes dersom vi skal nå togradersmålet, nevnes ikke dette i avtalen. I stedet baserer avtalen seg på at det skal etableres markeder slik at både stater og selskaper skal kunne kjøpe kvoter som kan kompensere for egne utslipp. Det betyr for eksempel at Norge skal kunne gi penger til bevaring av regnskog eller klimavennlig teknologi i andre land, og at dette blir regnet på lik linje som kutt i utslipp hjemme.

Mange land, særlig i Sør, har vært kritiske til klimakvoter og handel med karbon. Dette nevnes derfor ikke eksplisitt i avtalen. I stedet snakker man om “Internationally transferred mitigation outcomes” (ITMO). På norsk blir dette “Internasjonalt overførbare tiltak for utslippskutt”.

Det åpenbare problemet er at man i stedet for å kutte egne utslipp kan kjøpe seg ut ved å finansiere tiltak andre steder. Ett av de store tiltakene i denne sammenhengen er dyrking og bevaring av (regn-)skog. Dette er høyst nødvendig dersom vi skal klare å nå CO₂ målene. Problemet oppstår når dette kobles opp mot utslipp andre steder. CO₂en man slipper ut i atmosfæren vil være en permanent del av det globale karbonbudsjettet, mens skogen man eksempelvis dyrker for å kompensere, kan hugges ned eller forsvinne i skogbrann i neste runde slik at tiltaket blir annullert. Dette er et svært kritisk, svakt punkt i avtalen.

De tekniske detaljene rundt ITMO er ikke klarlagt enda og vil avgjøres i framtidige tekniske forhandlingsrunder. Klimaforhandlingene er dermed ikke over på noen måte, og vil fortsatt være svært viktige å følge. Men det som er klart er at denne type mekanisme legger grunnlaget

for et komplekst system av sammenkoblede karbonmarkeder. Et slikt globalt system kan åpne for at det blir mulig å sette sammen spekulative pakker for omsetning på det globale finansmarkedet. Det er derfor mulig å se for seg et finansmarked for klimakvoter som er løsrevet fra konkrete tiltak. Vi risikerer da en finansdrevet klimaboble: Kunstig økonomisk vekst tilknyttet kvotehandling, uten noen reell positiv klimaeffekt.

For å unngå finansspekulasjon tilknyttet karbonmarkedet, er vi avhengig av at de framtidige tekniske forhandlingene leverer et tydelig regelverk som forhindrer dette. Det vil være vanskelig så lenge de store internasjonale finans- og fossilselskapene får fortsette å utøve en intens lobbyvirksomhet og innflytelse på forhandlingene.

Et annet tilknyttet problem er at de frivillige tiltakene som er meldt inn av landene viser at det er langt flere land som håper på å kunne selge kvoter, enn det er land som melder at de vil kjøpe. Så lenge tilbud er større enn etterspørsel tilsier markedslogikken at prisen på kvoter blir langt lavere enn hva som er nødvendig for å ha en reell effekt.

En viktig årsak til at avtalen er blitt så svak, og har

karbonhandel som det viktigste virkemiddelet, er nettopp at store internasjonale selskaper bruker mye ressurser på å påvirke resultatene. Dette gjelder ovenfor stater og grupperinger som USA og EU, men også direkte mot selve forhandlingene. En sentral uttalt årsak til at avtalen ble fullstendig uforpliktende var for å unngå at den måtte ratifiseres i den amerikanske kongressen. Kongressen er utsatt for sterkt lobbypress og det var derfor vanskelig å se for seg at den ville ratifisere en forpliktende avtale med negative konsekvenser for finans- og fossilindustrien.

Også Brussel er svært lobbyintensivt, og her finner vi bakgrunnen til at handel ikke er nevnt i avtalen. Corporate Europe Observatory, et uavhengig forskningssenter med fokus på de store selskaperes makt, presenterte 4. desember 2015 et dokument med EU sin posisjon i forhandlingene¹. Her kommer det fram at EU er imot at handel

>> En viktig årsak til at avtalen er blitt så svak, og har karbonhandel som det viktigste virkemiddelet, er nettopp at store internasjonale selskaper bruker mye ressurser på å påvirke resultatene.

skal omtales i avtalen i det hele tatt. De ville også blokkere enhver avtale som på noen som helst måte tok sikte på å påvirke handel eller intellektuell eiendomsrett.

I den endelige avtalen er handel ikke nevnt en eneste gang. Og selv om teknologioverføring, som er tilknyttet intellektuell eiendomsrett, anerkjennes som virkemiddel, sier avtalen ingenting om hvordan dette skal implementeres på en meningsfull måte. De aktørene som har lobbet mot EU i forkant av forhandlingene har på denne måten fått sette sitt tydelige preg på den endelige avtalen.

Men også selve klimatoppmøtet var utsatt for et enormt lobbypress. Blant sponsorene som hadde en tydelig tilstedeværelse under forhandlingene i

"Jeg er klima", stod det på plakaten til denne demonstranten i Paris.

COP21 CORPORATE SPONSORS

Det var et stort antall selskaper som sponset COP21. Luftfart og fossilindustrien var godt representert.

ILLUSTRASJON: ANA LUÍSA LAGES, CORPORATE EUROPE

Paris var aktører som BNP Paribas og Generali, som begge er store investorer i fossilindustrien. Sammen med disse var Air France og Aéroports de Paris.

Luftfart, som sammen med shipping utgjør 8 prosent av verdens klimagassutslipp, ble ikke tatt inn i en avtale der de to sistnevnte aktørene var hovedsponsorer. Det betyr selvsagt ikke at sponsorene har diktert innholdet i avtalen direkte. Men det er likevel megetsigende som beskrivelse av interessekonflikt mellom en god klimaavtale og sponsorene. Og selv om det ikke nødvendigvis er en direkte påvirkning mellom disse sponsorene og utelatelsen av luftfart og shipping i avtalen, er det opplagt at det er til deres fordel. På samme måte som det er til generell fordel for de store internasjonale handelsaktørene, da uregulert luftfart og shipping er grunnlaget for den globale handelen i dag.

I tillegg til å være synlige som sponsorer, var fossilindustrien og deres finanspartnere sterkt tilstede med utallige arrangementer og

sidearrangementer ved klimatoppmøtet.

De arrangerte også sin egen parallellkonferanse “Solutions COP21”. Alt arrangert for påvirke slik at den endelige klimaavtalen skulle si minst mulig om konkrete kutt i utvinning og utslipp, noe de hadde en ubetinget suksess med.

Det ble derfor opprettet en internasjonal kampanje i forkant av forhandlingene i Paris som ba om at det skulle bygges en brannmur mellom fossilindustrien og klimaforhandlingene. På samme måte som tobakksindustrien er utestengt fra å påvirke Verdens helseorganisasjon (WHO) gjennom artikkel 5.3 i WHO’s Framework Convention on Tobacco Control, tok kampanjen “Kick big polluters out of climate policy” til orde for å stenge fossilindustrien ute fra klimaforhandlingene. Kampanjen lyktes ikke med å stenge fossilindustrien ute fra COP21. Tvert imot viste forhandlingene i Paris enda tydeligere hvorfor det er viktig å opprettholde presset for å etablere en brannmur mellom fossilindustrien og videre forhandlinger.

>> *Dersom TiSA og TTIP blir vedtatt vil de store selskapene ha enda sterkere beskyttelse mot nasjonale reguleringer.*

Vi har altså en klimaavtale, som ikke er så god som den kunne vært, mye på grunn av lobby fra store internasjonale selskaper. I tillegg til dette er det slik at selv om klimaavtalen var perfekt, så vil det være vanskelig, på grensen til umulig, å implementere den, dersom vi ikke vinner kampene mot tvisteløsningsmekanismene og frihandelsdogmet i handelsavtalene TTIP, TiSA og TPP.

Mens forhandlingene i Paris pågikk slapp WikiLeaks et kapittel fra TiSA-avtalen om energirelaterte tjenester som var foreslått av Norge og Island². Dette var strengt talt ikke en lekkasje siden dokumentet har ligget åpent på den norske regjeringens sine hjemmesider siden april. Likevel vakte det internasjonal oppsikt da dokumentet ble publisert av WikiLeaks. Kapittelet foreslår nemlig teknologinøytralitet som et bærende prinsipp i TiSA-avtalens energipolitikk. Dette tolkes dithen at det ikke vil være tillatt å gi fordeler til en energikilde framfor en annen av for eksempel klimahensyn. Det betyr at det i praksis vil være umulig å gi subsidier til fornybar energi, eller å skattelegge fossilindustrien av klimahensyn. Dersom TiSA blir vedtatt med en slik praksis vil det være langt vanskeligere å nå målene i klimaavtalen. Særlig siden Parisavtalen, i motsetning til både TiSA og Kyotoprotokollen, hverken er forpliktende eller har sanksjonsmuligheter.

I TiSA, som i TTIP, er det også slik at konflikter mellom stater og store selskaper skal løses i overnasjonale investor-stat tvistedomstoler (ISDS). I løpet av de siste 20 årene har land i EU blitt saksøkt mer enn 100 ganger av private selskaper. De har måttet kompensere selskapene med flere titalls milliarder kroner. 60 prosent av søksmålene har vært mot klima- og miljølovgivning. Det seneste eksemplet er fra USA der TransCanada, med støtte i North American Free Trade Agreement (NAFTA), har varslet at de vil gå til

søksmål mot USA etter at Obama avlyste den siste fasen av Keystone XL - en rørledning som skulle frakte olje fra oljesand i Canada gjennom hele USA.

Dersom TiSA og TTIP blir vedtatt vil de store selskapene ha enda sterkere beskyttelse mot nasjonale reguleringer. Og det vil bli enda vanskeligere å styrke og implementere Paris-avtalen.

For at vi skal ha noen som helst mulighet til å nå togradersmålet må miljø- og klimabevegelsen presse Norge til å dra til kommende forhandlingsrunder med styrket tiltakspakke for å kutte utslipp og redusere utvinning, kombinert med å presse på for å få fossilindustrien ut av klimaforhandlingene. Landene har tross alt forpliktet seg til å sammen bestrebe seg på å begrense temperaturstigningen til en og en halv grad. Dette er et sterkt kort for de sosiale bevegelsene å spille ut mot myndigheter vi mener gjør for lite.

Samtidig må kampanjene som jobber mot de store handelsavtalene ta klima inn som en del av grunnlaget for arbeidet sitt. Ved at klimabevegelsen ser en viktig alliert i kampanjene mot handelsavtalene, og de som jobber mot handelsavtalene ser klima som et viktig argument mot avtalene, vil begge disse sosiale bevegelsene styrke hverandre.

I tillegg var det blant de sosiale bevegelsene som møttes i Paris tydelig at saker som militært utslipp av CO₂, klimaflyktninger, våpenhandel og militærindustri gjør at også fredsbevegelsen har felles sak med klimakampen. Og ikke minst gjorde verdens urbefolkning seg bemerket i form av å representere dem som er sterkest berørt, samtidig som de peker på veier ut av klimakrisen.

Sammen kan disse bevegelsene forandre alt. En annen verden er ikke bare mulig, men påtrengende nødvendig. ■

¹ <http://corporateeurope.org/climate-and-energy/2015/12/trade-trumps-climate>

² <https://wikileaks.org/tisa/TiSA-Energy-Related-Services-Proposal-IS-NO/page-1.html>

Les også: <http://www.attac.no/2015/12/04/vil-tisa-kunne-blokkere-en-klimaavtale-i-paris/>

EN ANNEN HANDELSPOLITIKK ER MULIG

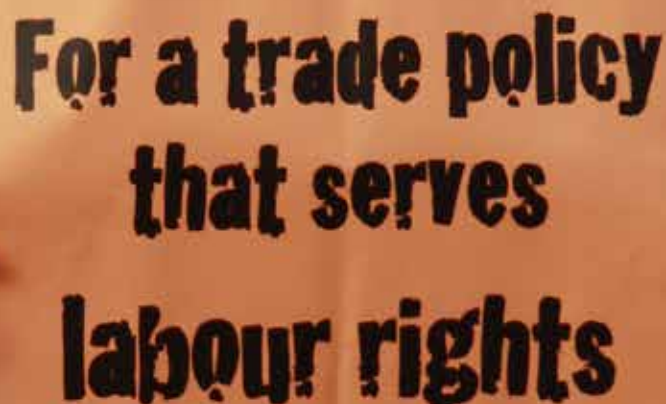
Camilla Hansen

Alternativer til nyliberal handelspolitikk er ikke bare mulig – det finnes. The Alternative Trade Mandate, utformet av over 50 europeiske sivilsamfunnsorganisasjoner, foreslår en helt ny handelspolitikk for EU som setter mennesker og miljø foran profitt.

I 2013 lanserte over 50 europeiske sivilsamfunnsorganisasjoner et forslag til en alternativ handelspolitikk for EU som er demokratisk, respekterer menneskerettighetene og som er økologisk bærekraftig. Forslaget ble lagt fram i form av et 20 siders dokument, The Alternative

Trade Mandate, som fremmer konkrete reformer innenfor ti politiske områder som er relatert til eller som berøres av handel, deriblant mat og jordbruk, arbeid, menneskerettigheter, naturressurser, klima, finans og offentlige tjenester. I tillegg til selve hovedteksten, ble det også utformet vedlegg med mer

detaljerte forslag innenfor enkelte av disse områdene. Alliansen bak det alternative handelsmandatet, som inkluderer bønder, fagforeninger, menneskerettighetsforkjempere, miljøvernere, kvinneorganisasjoner, fair trade-aktivister – og flere Attac-nettverk, utviklet forslagene gjennom en fire år lang deltakende prosess med offentlige møter i en rekke europeiske land, samt konsultasjoner på internett. Alliansens medlemmer og støttespillere er ikke nødvendigvis enige om hver eneste detalj i dokumentet, men alle støtter opp om prinsippene og den generelle retningen.

**For a trade policy
that serves
labour rights**

ALLE FOTO: CORPORATE EUROPE

There is an

Make trade &

Demokratisk og gjennomiktig

Nettopp demokrati og åpenhet er et underliggende prinsipp i det alternative handelsmandatet. For å kunne endre EUs handels- og investeringspolitikk, er det nødvendig å endre måten beslutningene tas på. EUs handelsforhandlinger foregår i hemmelighet og er dominert av EU-kommisjonens uvalgte teknokrater og de store selskaperes lobbyister som nyter privilegert tilgang og eksklusivt innsyn i prosessen. The Alternative Trade Mandate setter seg fore å endre denne praksisen og åpner med et konkret og detaljert forslag til en helt ny prosess for initiering, forhandling og fullføring av handelsforhandlinger, med formål om å sikre demokratisk kontroll over EUs handelspolitikk gjennom å styrke parlamentenes og sivilsamfunnets rolle.

Mandatet foreslår blant annet at det er parlamentene, og ikke Kommissjonen, som skal kunne initiere de forberedende prosessene som leder til forhandlinger om en handelsavtale. Parlamentene, både på nasjonalt og på EU-nivå, skal ha rett til å foreslå og kreve endringer i en avtaletekst, også etter at en avtale er inngått. Et forslag er også at en omfattende og gjennomiktig behovstest skal gjøres i forkant, før eventuelle forhandlinger settes i

gang, for å undersøke om en handelsavtale vil være i offentlighetens interesse. En slik behovstest skal gjøres i EUs medlemsland så vel som i partnerland, med bred og meningsfull deltakelse fra sivilsamfunnsorganisasjoner og fagforeninger. Videre skal det holdes regelmessige offentlige høringer i medlemslandene under hele forhandlingsprosessen, og alle forhandlingstekster skal publiseres offentlig. For å hindre

at prosessen overtas og domineres av storselskaperes lobbygrupper, foreslår mandatet at alle møter og all korrespondanse mellom parlamentarikere, byråkrater og lobbyister publiseres online, og at det publiseres «legislative footprint reports» som viser hvilke lobbygrupper som har blitt konsultert, hvilke innspill som har blitt vurdert, og hvorfor.

Selvbestemmelse og økologisk bærekraft

Et utgangspunkt for det alternative handelsmandatet er at land, lokalsamfunn og regioner skal gis politisk handlingsrom og frihet til å selv avgjøre sin handels- og investeringspolitikk. Dette inkluderer frihet til å bestemme egne reguleringer av produksjon, forbruk og distribusjon av varer og tjenester, og til å prioritere lokal og regional handel foran global.

Rett til selvbestemmelse gjelder ikke minst innenfor jordbruk og matproduksjon, der mandatet understreker at land og lokalsamfunn skal ha frihet til å prioritere lokale og regionale matsystemer, og at EU skal fremme prinsippet om matsuverenitet. Som et alternativ til EUs nåværende system for matproduksjon, som er eksportorientert, industrialisert og dominert av store selskaper, anbefales det at EU skal støtte småbrukere, lokale markeder og økologisk bærekraftige jordbrukspraksiser både i Europa og i land i Sør. EU skal ikke tvinge handelspartnere i Sør til å åpne sine markeder for billig import av europeiske produkter, da dette fører til destruksjon av lokale markeder og småskala jordbruk. Videre anbefales det at EU på sikt skal bli mest mulig selvforsynt med varer som kan produseres i Europa. For varer

som må importeres, skal EU bistå eksporterende land i å heve sosiale og økologiske standarder og å sikre matsikkerhet og lokale arbeidsplasser. Mandatet går også inn for at EU skal styrke sin politikk mot genmodifiserte organismer (GMO), og anvende føre-var-prinsippet innen alle reguleringer og innen alle regler for handel og investeringer. For å oppnå et rettferdig og økologisk bærekraftig ressursforbruk, anbefaler mandatet at EU skal sette klare målsetninger om å redusere sin ressursbruk. EU må ikke bruke handels- og investeringsavtaler til å hindre andre land i å regulere og begrense sin eksport av naturressurser, og unionen må sikre at importerte råvarer ikke bidrar til menneskerettighetsbrudd. Mandatet foreslår også å redusere internasjonal transport, blant annet gjennom differensiert skattelegging av importerte varer. Et annet tiltak som foreslås er å begrense råvareselskapers makt og størrelse og splitte opp store selskaper innen markedene for gruvedrift, energi og jordbruksvarer gjennom antitrustlover.

Det alternative handelsmandatet utfordrer paradigmat om ubegrenset økonomisk vekst, og understreker at for å takle klimakrisen må EU gå bort fra sitt fokus på «economic growth at all costs» og erstatte det med en ny, ambisiøs og rettferdig lavkarbon-tilnærming. Mandatet foreslår også at EU skal betale sin klimagjeld til land i Sør, blant annet gjennom å støtte lokale produsenter, overføre lavkarbon-teknologier og støtte småbrukeres utvikling av klimavennlige avlinger.

Mennesker og miljø foran profit

Et kjerneprinsipp i det alternative handelsmandatet er at menneskerettigheter har forrang

foran kommersielle interesser. EU skal ikke inngå handelsavtaler som begrenser andre lands politiske handlingsrom til å gjennomføre tiltak som er nødvendige for å realisere menneskerettighetene. Likeledes skal internasjonale konvensjoner og avtaler om menneskerettigheter, miljø og klima settes over handels- og investeringsavtaler.

For å sikre at multinasjonale selskaper gjøres ansvarlige for konsekvensene av sine aktiviteter, foreslår mandatet å innføre bindende forpliktelser og sanksjoner mot selskaper som bryter miljø- og menneskerettighetsforpliktelser, samt full transparens i globale verdikjeder. I tillegg går det inn for at det skal bli mulig for lokalsamfunn å gå til søksmål mot selskaper som bryter lovverket, både gjennom nasjonale og internasjonale domstoler, og foreslår at det etableres en internasjonal straffedomstol for forbrytelser som begås av multinasjonale selskaper. Disse forslagene står i motsetning til dagens praksis, hvor handelsavtaler som oftest beskytter de multinasjonale selskapene, blant annet gjennom investor-stat tvisteløsningsordninger som gir

selskaper makt til å saksøke stater i private internasjonale tribunaler for lover og reguleringer som truer et selskaps framtidige profit.

Et annet viktig prinsipp som ligger til grunn for mandatet er prinsippet om universell tilgang til offentlige tjenester av høy kvalitet. For å sikre alle lik tilgang til offentlige tjenester, må EU gå bort fra sin offensive liberaliseringsstrategi og beskytte tjenester som vann, energi, helse og utdanning ved å ekskludere dem fra handels- og investeringsavtaler. I tillegg foreslår mandatet å ekskludere finanstjenester fra handels- og investeringsavtaler, og at EU skal gjøre finansiell stabilitet til et offentlig gode, blant annet gjennom tiltak som å innføre skatt på finanstransaksjoner, avskaffe skatteparadiser, og å forby svært kompliserte og risikable finansprodukter. EU skal også sikre at finansinstitusjoner som banker, hekkfond og forsikringsselskaper ikke blir «too big to fail» eller for store til at de kan reguleres og overvåkes.

De overnevnte forslagene er bare et lite knippe av de mange reformene og tiltakene som foreslås i det

alternative handelsmandatet og som til sammen vil transformere EUs handelspolitikk. The Alternative Trade Mandate dannet grunnlaget for en kampanje i forkant av EUs parlamentsvalg i mai 2014, hvor kandidatene ble oppfordret til å støtte det alternative handelsmandatet. Nesten 200 av kandidatene lovet å støtte mandatet, hvorav 66 ble valgt inn i parlamentet. Kampanjen og prosessen ser ut til å ha blitt avsluttet i 2014.

Det alternative handelsmandatet viser ikke bare hvordan en rettferdig og økologisk bærekraftig handelspolitikk kan se ut, men også at sivilsamfunnsorganisasjoner og sosiale bevegelser som representerer et bredt mangfold av samfunnsgrupper, interesser og perspektiver gjennom en demokratisk og deltakende prosess sammen kan utforme politiske alternativer. ■

Trade: time for a new vision. The Alternative Trade Mandate kan lastes ned fra nettsidene til Transnational Institute (TNI): https://www.tni.org/files/download/trade-time_for_a_new_vision.pdf

Noen av de tilhørende tekstene kan lastes ned fra Alternative Trade Mandates arkiverte nettsider: <https://web.archive.org/web/20150315022506/http://www.alternativtrademandate.org/>

Avkler velferdsprofitørene

Even Tømte

Enhver avtale om handel med tjenester der formålet er mer forutsigbarhet og mer markedsadgang for private aktører vil nødvendigvis stå i motsetning til demokratiske interesser, mener forfatter av *Velferdsprofitørene*, Linn Herning. Hennes alternativ er demokrati.

Som nestleder i For Velferdsstaten bruker Linn Herning mye av sin tid til å arbeide mot at velferdsstaten gjøres til butikk. Nå frykter hun at avtalene om handel med tjenester som forhandles bak lukkede dører vil gjøre jobben hennes vanskeligere.

— For å forstå hvorfor handel med tjenester har blitt så viktig internasjonalt, må man først forstå hvor viktig tjenester er for de vestlige økonomiene. Den absolutte hoveddelen av økonomien består av tjenester. Det er her den store veksten har vært de siste årene. Samtidig er det denne delen av økonomien hvor det er flest reguleringer som står i veien for handel over landegrensene, sier Herning.

I 2015 ga hun ut boka *Velferdsprofitørene*, som dokumenterer hvem som gjør offentlige velferdskroner om til privat profitt, og hvordan. Et av kapitlene tar for seg hvordan de nye handelsavtalene, som fremdeles fortøner seg mest som en merkelig bokstavkombinasjon når de i det hele tatt diskuteres offentlig, kan gjøre det vanskelig å føre en politikk som ikke er markedsrettet.

— Når det gjelder varer snakker man stort sett om toll, samt ulike reguleringer som har med kvalitet og standard å gjøre. Reguleringer av tjenester kommer derimot veldig fort inn på kjernen av politiske spørsmål i et land, for eksempel hvem som skal få lov til å drive skoler, barnehager og universiteter.

— *Velferdstjenester må være lukrative for en investor, ettersom det er snakk om tjenester befolkningen har krav på?*

— Det er et veldig stabilt marked. Norsk offentlig sektor er vel også en av de sikreste betalerne som finnes. Undersøkelser fra Sverige viser at det er mer profitabelt å investere i velferd enn i det svenske næringslivet generelt. Jeg kjenner ikke til at det er gjort tilsvarende undersøkelser i Norge.

— Sett fra selskapenes side: Hvis du for eksempel driver et utdanningselskap og har fått tilgang til et marked, ønsker du åpenbart ikke at politikerne når som helst kan kaste deg ut igjen. For selskaper utgjør politiske endringer en markedsrisiko. Dermed blir tingene man nå forhandler om i TiSA helt naturlige, for å eliminere risiko og sikre mer forutsigbare betingelser. Fra innbyggernes side er derimot hele poenget med å ha et demokrati at man skal kunne velge politikere som fører en annen politikk. Derfor står selskapenes interesser mot befolkningens interesser i disse spørsmålene. Selskapene vil ha mest mulig forutsigbarhet for sine investeringer, mens borgerne har interesse av å opprettholde et demokrati der man kan bytte politikere og bytte politikk.

— *Men borgerne har vel også interesse av forutsigbarhet rundt hvem som leverer tjenester til dem?*

— Ja, men den grunnleggende konflikten står mellom demokrati og selskapenes interesser. Så er det et risikoelement knyttet til å ha private leverandører – men det handler om privatisering, ikke internasjonal handel. Handelsavtaler som TiSA og TTIP handler ikke først og fremst om å tvinge frem privatisering, men om å låse det fast.

— *Så hvis man først har privatisert...?*

— Så blir det veldig vanskelig å gjøre om

— Enhver avtale om handel med tjenester der formålet er mer forutsigbarhet og mer markedsadgang for private aktører vil nødvendigvis stå i motsetning til demokratiske interesser, sier Linn Herning.
FOTO: EIVIND VOLDER RUTLE

på det etterpå. Det er viktig å forstå fordi det er et kjerneargument fra dem som forsvarer disse avtalene at de ikke tvinger fram privatisering. Det er ingenting i avtalene som bestemmer hva politikere skal gjøre i utgangspunktet. Poenget er bare at hvis man først har åpnet et marked for private investorer, kan ikke nye politikere uten videre komme og endre på det. Ikke uten at det blir veldig vanskelig og dyrt.

— *Hvorfor?*

— I prinsippet kan en privatisering reverseres, men da må myndighetene kompensere selskapet for både nåværende og fremtidig profitt. Derfor kan en del av disse erstatningssummene bli vanvittig store. Alt dette blir jussmat. Vi ser allerede i dag at kommersielle selskaper veldig ofte henviser til lovverket når de ser at deres markedsmuligheter blir truet. Se på det som har skjedd i Oslo nå (der privatskolekonsernet Anthon B. Nilsen har hentet ut over 100 millioner kroner på sine statsstøttede privatskoler, tross strenge regler og forbud mot utbytte. *journ. anm.*), hvor man med en gang henviser til EØS-avtalen.

— *Etter valget i høst har det blitt tatt ulike grep for å begrense det kommersielle innslaget i velferden i flere byer. Ville man kunnet gjøre det samme dersom TiSA-avtalen hadde vært gjeldende i dag?*

— Dette er en avtale som fortsatt er under forhandling. Hverken avtalens innhold eller de norske forpliktelsene er derfor avklart, men formålet med TiSA er jo å begrense politisk inn gripen i tjenestemarkedene. Det kommer også an på om det gjelder en investor-stat-avtale. I så fall ville selskapene hatt nok en ankemulighet, der offentlige myndigheter for eksempel vil kunne bli dømt til å erstatte tapet av fremtidige profitter.

— *Det må vel være vanskelig å vite hvor store hypotetiske profitter vil bli i fremtiden?*

— Ser man på saker som har vært oppe i investor-stat-domstoler tidligere, er det snakk

om enorme beløp.

— *Kan man tenke seg en avtale som regulerer handel med tjenester, men som ikke virker på denne måten?*

— Det er noe med tjenestenes natur. Det viktigste i disse avtalene er spørsmålet om tilgang til markeder. Da må man gå inn og se på de reguleringene som finnes av markedene i for eksempel Norge, og det er ren politikk. Vi kjenner ikke alle detaljene i TiSA, men grunnprinsippet i avtalen er veldig enkelt. Det er et forsøk på å skape et regelverk som gir selskapene forutsigbarhet for sine investeringer. Dette står i direkte motsetning til hvilket handlingsrom politikerne har for å regulere. Så er det masse detaljer, men dette er det viktigste.

— *Vil enhver avtale om handel med tjenester være dårlig?*

— Enhver avtale om handel med tjenester der formålet er mer forutsigbarhet og mer markedsadgang for private aktører vil nødvendigvis stå i motsetning til demokratiske interesser.

— *Hva kan en alternativ visjon bygge på?*

— Jeg er grunnleggende tilhenger av demokratiet. Jeg mener det må være demokratiet i det enkelte land som bestemmer hvordan man skal utforme landets velferdstjenester. Ethvert internasjonalt lovverk vil begrense statenes handlingsrom, det er helt åpenbart. Jeg mener at vi ikke trenger et internasjonalt lovverk for handel med tjenester som er så omfattende. Vi har en internasjonal avtale om handel med tjenester i Verdens handelsorganisasjon. Det er mer enn nok. ■

Håndbok mot markeds-makt

Even Tømte

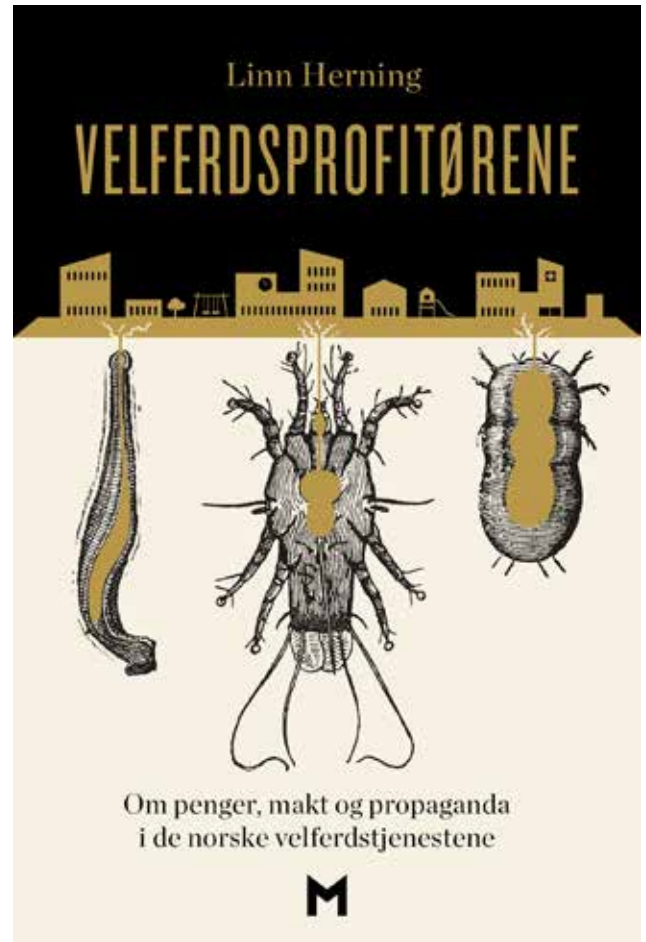
Linn Herning jobber i organisasjonen For Velferdsstaten, og er en av dem som har fulgt framveksten av den kommersialiserte velferden tett. Disse erfaringene har hun brukt til å skrive en skarp og grundig bok, som man risikerer å bli både litt sintere og litt klokere av å lese.

Norge har ennå ikke opplevd noen virkelig storstilt privatisering av velferdstjenester.

I barnehagesektoren ble riktignok målet om full barnehagedekning nådd langt på vei gjennom utbygging av private barnehager. I velferdsstatens kjerneområder som skole og helsetjenester er private aktører fremdeles mer unntaket enn regelen, selv om offentlige velferdstjenester har blitt markedsstilpasset og kjørt gjennom *new-public-management-kverna*. Samtidig har det også her dukket opp selskaper med navn som Attendo, Aleris eller Actica som driver skoler, sykehjem og andre velferdstjenester.

De eies delvis av gründere og nasjonale investorer, delvis av internasjonale oppkjøpsfond. Private organisasjoner som driver velferd på mer eller mindre idealistisk basis har vært en del av velferdsstaten så lenge den har eksistert.

Store konsern som tilbyr velferd på helkommersiell basis er derimot noe relativt nytt i Norge, om enn voksende.

Velferdsprofitørene beskriver hvordan offentlige tjenester i løpet av de siste årene har blitt mer kommersialisert. Boka tar for seg tre sektorer vi kanskje ennå ikke er vant til å tenke på som «markeder»: Barnehager, skoler og sykehjem. Vi får en innføring i hvordan markedsrettingen av disse sektorene har utviklet seg, og en oversikt over de viktigste aktørene i disse markedene. Som tittelen antyder tar den særlig for seg hvem disse aktørene er. Hvem tjener egentlig på å selge velferdstjenester til det offentlige, og hvordan gjør de det?

Boka er polemisk og velger tydelig side. Den avviser argumentasjonen om at kommersielle krefter er nødvendige for å opprettholde velferdstilbudene til befolkningen, og argumenterer snarere for at de snylter på dem. Velferdsprofitørene blir på omslaget framstilt som en slags bakterieliknende *Lovecraft*-monstre som undergraver velferdssamfunnet. Herning skriver da heller ikke for å overbevise sine

>> *Boka er polemisk og velger tydelig side. Den avviser argumentasjonen om at kommersielle krefter er nødvendige for å opprettholde velferdstilbudene til befolkningen, og argumenterer snarere for at de snylter på dem.*

meningsmotstandere så mye som hun skriver å gi argumenter og fakta til dem som allerede er troende til å se dette som et problem. Selv om boken er skarp, argumenterer den godt for sitt ståsted.

Kapitalister er vanligvis ikke dummere enn at de investerer der de tror det er mulig å tjene penger. Men hvordan er det mulig å tjene penger på velferd? Er det ikke forbudt å ta ut utbytte fra privatskoler, for eksempel? Jo, men «utbytte» er et teknisk uttrykk som beskriver *en bestemt måte å tjene penger på*. Andre måter er å flytte overskudd fra et selskap til et annet innen samme konsern, eller gjennom ublu fakturering fra selveide leverandørselskaper. Penger får eierne likevel, men «vi henter ikke ut utbytte» blir likevel brukt som et retorisk triks for å late som man ikke gjør det, argumenterer Herning.

Bokas store styrke er at den er så konkret og håndgripelig. I diskusjoner blir «Markedet» litt for ofte framstilt som en uhåndgripelig, nesten mytisk kraft, en «usynlig hånd» som ordner alt til det beste (hvis man er for) eller en destruktiv bølge som skaper kaos (hvis man er mot). Herning er derimot forbilledlig konkret. Markedet? Jo, det er *denne* håndfullen selskaper, som eies av disse personene, som tjente *så og så mye* i fjor. Det viser ikke bare tydelig hvem som tjener på marked i velferden, men også at markeder består av konkrete mennesker som foretar seg konkrete handlinger. Denne avmystifiseringen er viktig. De stedene fakta mangler i fremstillingen, er det fordi noen av selskapene ikke er åpne om visse opplysninger. Da er forfatteren der og forteller oss hvem det er som ikke vil fortelle oss hva.

Boka er spennende, ikke minst fordi den griper rett inn i pågående politiske drakamper. Holdningen til kommersiell velferd er et område der forskjellen

mellom partiene er tydelig. I landets største byer har høstens kommunevalg ført til ny politikk på flere viktige områder. Flere kommuner, blant dem Oslo, Bergen, Trondheim, Tromsø, Bodø og Moss, har gjort vedtak som hindrer eller strammer inn bruken av kommersielle selskap i velferdstjenestene. I Trondheim har SV og Rødt fått gjennom at ideelle barnehager som legges ned skal kjøpes opp av kommunen, snarere enn å falle i kommersielle hender. I Oslo skal det ikke bygges ut flere kommersielle barnehager, og byrådet har satt i gang en «tillitsreform», der sjekklistestyring og unødig kontroll og rapportering skal vekk i offentlige tjenester. Samtidig beskriver et eget kapittel i boka hvordan investeringsavtaler som TiSA og TTIP kan blokkere viktige muligheter for å føre en alternativ velferdspolitik.

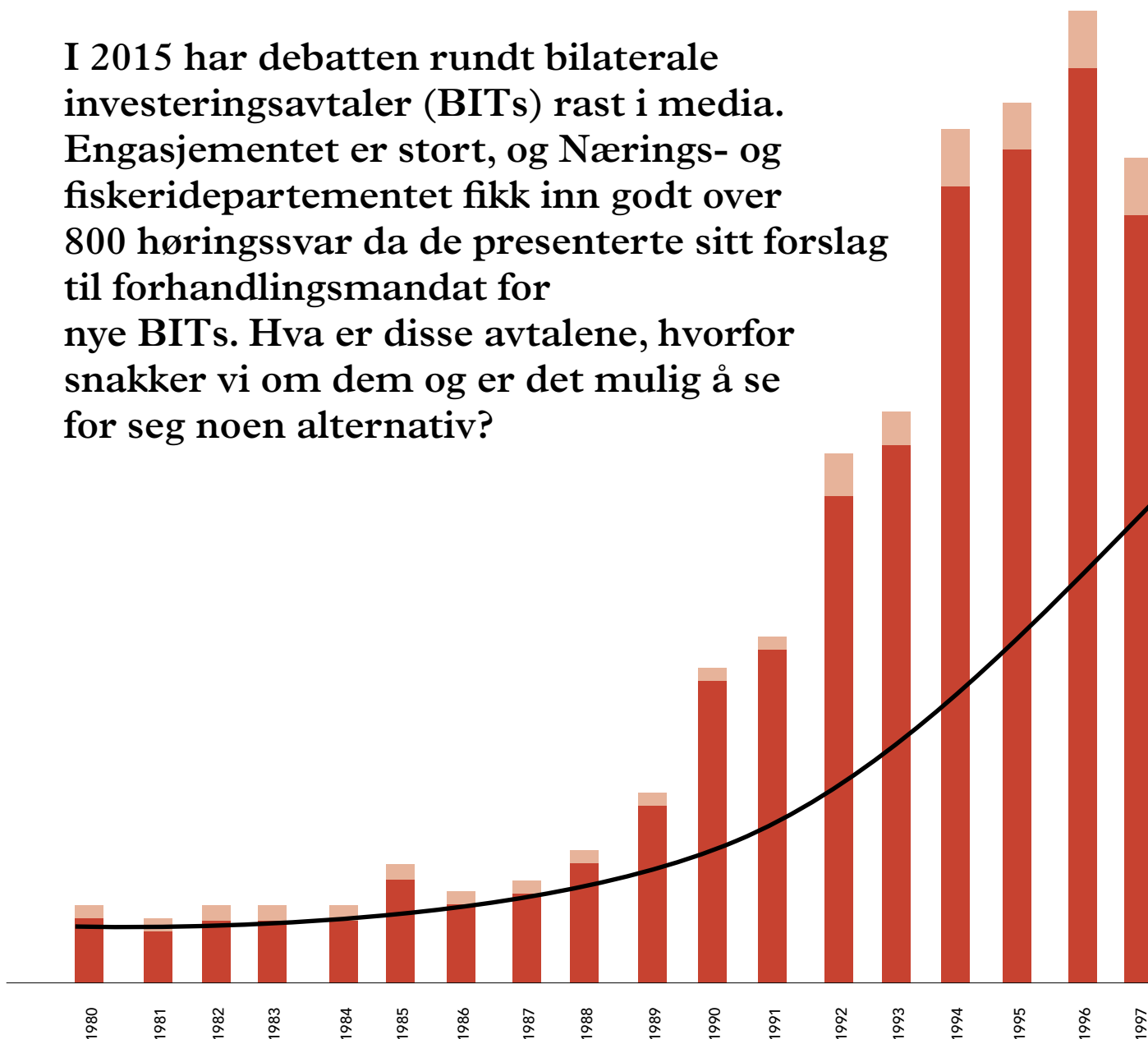
Når dette skrives, handler den seneste skandalen om privatskoleeierne Peder og Nicolai Løvenskiold, som har hentet ut fortjeneste fra driften av flere private høg- og fagskoler selv om det angivelig ikke skulle gå an på grunn av forbudet mot å ta ut utbytte. Ved hjelp av interne transaksjoner klarte de å sikre seg hundre millioner kroner likevel. Det er ikke første gangen noe slik hender, og kommer neppe til å bli den siste. Vi kommer til å se flere politiske tautrekninger og kamper om virkelighetsbeskrivelsen i tiden som kommer. Denne boka er en verdifull hjelp til å navigere i dette ofte uoversiktlige landskapet. Med sine fakta og analyser gir den viktige bidrag til en sammenhengende fortelling om markedets makt. ■

Linn Herning: Velferdsprofitørene. Om penger, makt og propaganda i de norske velferdstjenestene. Manifest Forlag 2015.

BILATERALE INVESTERINGSAVTALER - utfordringer og alternativ

Tori Loven Kirkebø

I 2015 har debatten rundt bilaterale investeringsavtaler (BITs) rast i media. Engasjementet er stort, og Nærings- og fiskeridepartementet fikk inn godt over 800 hørings svar da de presenterte sitt forslag til forhandlingsmandat for nye BITs. Hva er disse avtalene, hvorfor snakker vi om dem og er det mulig å se for seg noen alternativ?

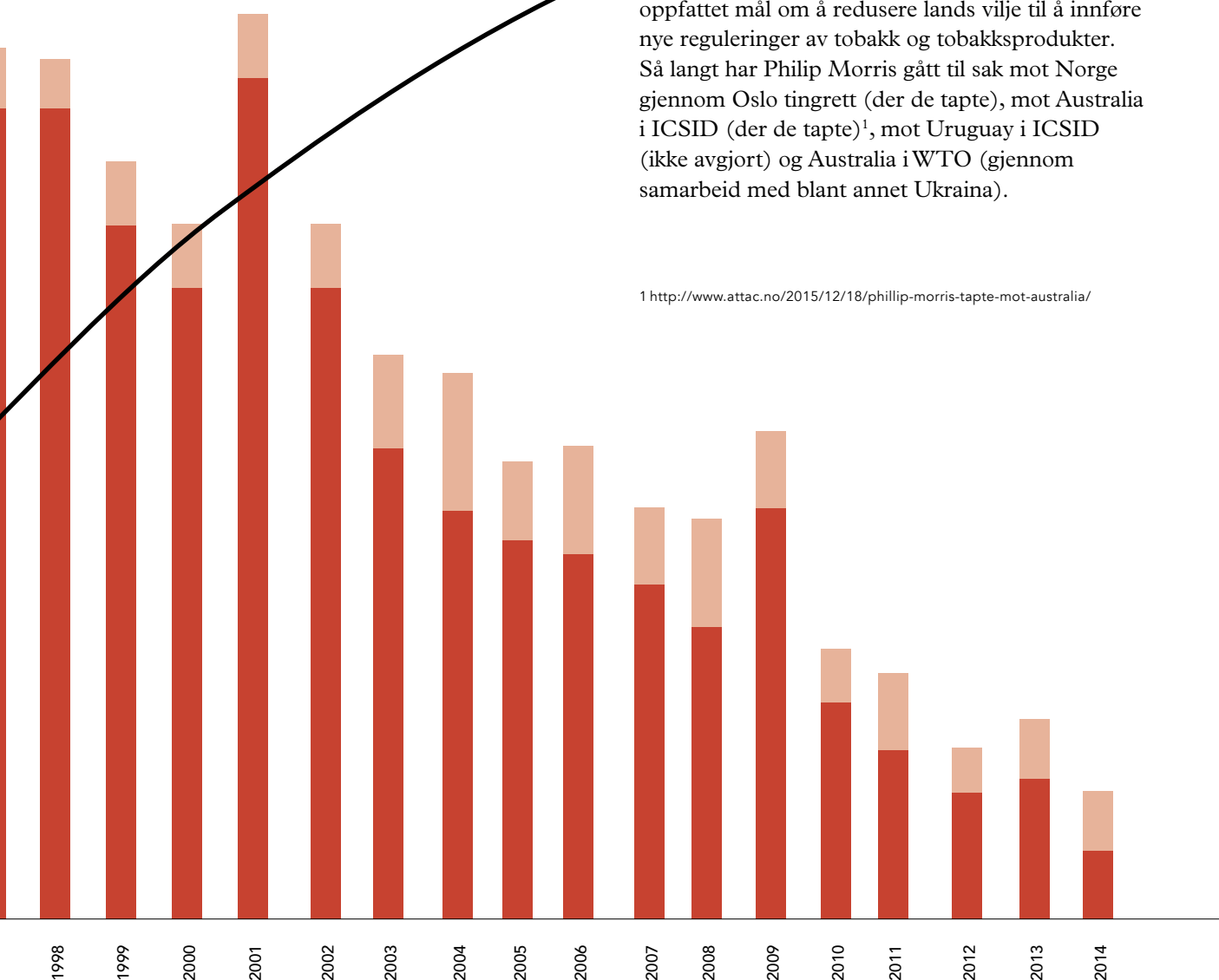
Hva er en BIT?

Bilaterale investeringsavtaler (BITs) er avtaler som inngås mellom stater for å fastsette rammer for investeringer fra det ene til det andre landet. Per i dag er det over 3000 aktive avtaler. Norge har 15 aktive BITs og 28 frihandelsavtaler med investeringskapitler mellom Norge og andre land (alene og gjennom EFTA). BITs inneholder bestemmelser som regulerer statlig handlingsrom med tanke på innføring av nye reguleringer, hvilke regler som gjelder hvis det blir brudd på en avtale, og eventuelle begrensninger på krav stater kan stille. Det var en sterk vekst av investeringsavtaler mot slutten av 90-tallet, men den eksplorative veksten har roet seg (graf på side 29).

Den mest kontroversielle delen av en BIT er investor-stat tvisteløsningsmekanisme (ISDS). Gjennom ISDS kan selskaper saksøke stater for brudd på BITs, enten med direkte effekt på tidspunktet, eller som tap av fremtidig profitt. Søksmålene følger som regel innføring av nye reguleringer, deriblant reguleringer som tar sikte på å bedre miljø- og menneskerettighetsstandarder. Det kanskje mest brukte eksempelet her er taktikken tobakkselskapet Philip Morris har tatt i bruk.

De har gått til sak mot flere land i ulike fora med et oppfattet mål om å redusere lands vilje til å innføre nye reguleringer av tobakk og tobakksprodukter. Så langt har Philip Morris gått til sak mot Norge gjennom Oslo tingrett (der de tapte), mot Australia i ICSID (der de tapte)¹, mot Uruguay i ICSID (ikke avgjort) og Australia i WTO (gjennom samarbeid med blant annet Ukraina).

¹ <http://www.attac.no/2015/12/18/philip-morris-tapte-mot-australia/>

Hvorfor snakker vi om BITs?

I mai 2015 sendte regjeringen en ny modellavtale for bilaterale investeringsavtaler på høring. Det kom inn over 800 høringssvar, de fleste knyttet til at modellen inneholder den kontroversielle ISDS-mekanismen (investor-stat-tvisteløsning). Det er spesielt fire punkt som trekkes frem som særs problematisk med ISDS; uavhengigheten til voldgiftsmeglerne, rettferdighet i rettigheter, åpenhet i prosedyrene og balanse i plikter. Uavhengigheten til dommerne reflekterer over problematikken med ad hoc utnevning av voldgiftsmeglere der nettverksanalyser peker på at de tilpasser adferden sin etter hvem som utnevner dem og hvor mange ganger de har blitt valgt. Rettferdighet i rettigheter peker på ulikheten i behandling av investor, stat og andre som blir påvirket av investors handlinger. Åpenhet i prosedyrene peker på mangel på åpenhet i saker - både hvilke saker man får vite om og innholdet i saker som man vet om. Det siste punktet på balanse handler om balanse mellom rettigheter og plikter - mer spesifikt investorers unike rett til å saksøke stater uten å være pålagt tilsvarende plikter.

I lys av debatten rundt problemene med investeringsavtaler begynte man å stille spørsmål om hva alternativene er. Men for å forstå de mulige alternativene er det viktig å fokusere på hva motivasjonen bak ønsket om å inngå flere avtaler er. Argumentasjonen som går igjen blant forkjempere av BITs og ISDS er at man skal gi investorer en sikkerhet i møte med ustabile og urolige stater. Bakgrunnen for at selskapene skal ha en ekstra beskyttelse er troen på at deres tilstedeværelse vil trigge økonomisk vekst og utvikling i landene de investerer i. Ettersom Norge bare har et fåtall BITs sammenlignet med land som Nederland (95 BITs og 64 frihandelsavtaler) mener næringslivet at norske selskaper ikke er konkurransedyktige. Det er viktig å påpeke at man ikke har entydige bevis på at investeringer fører til vekst. I tillegg kan man problematisere hvorvidt det er rettferdig at utenlandske selskaper har en sterkere beskyttelse i land de kommer til enn de lokale.

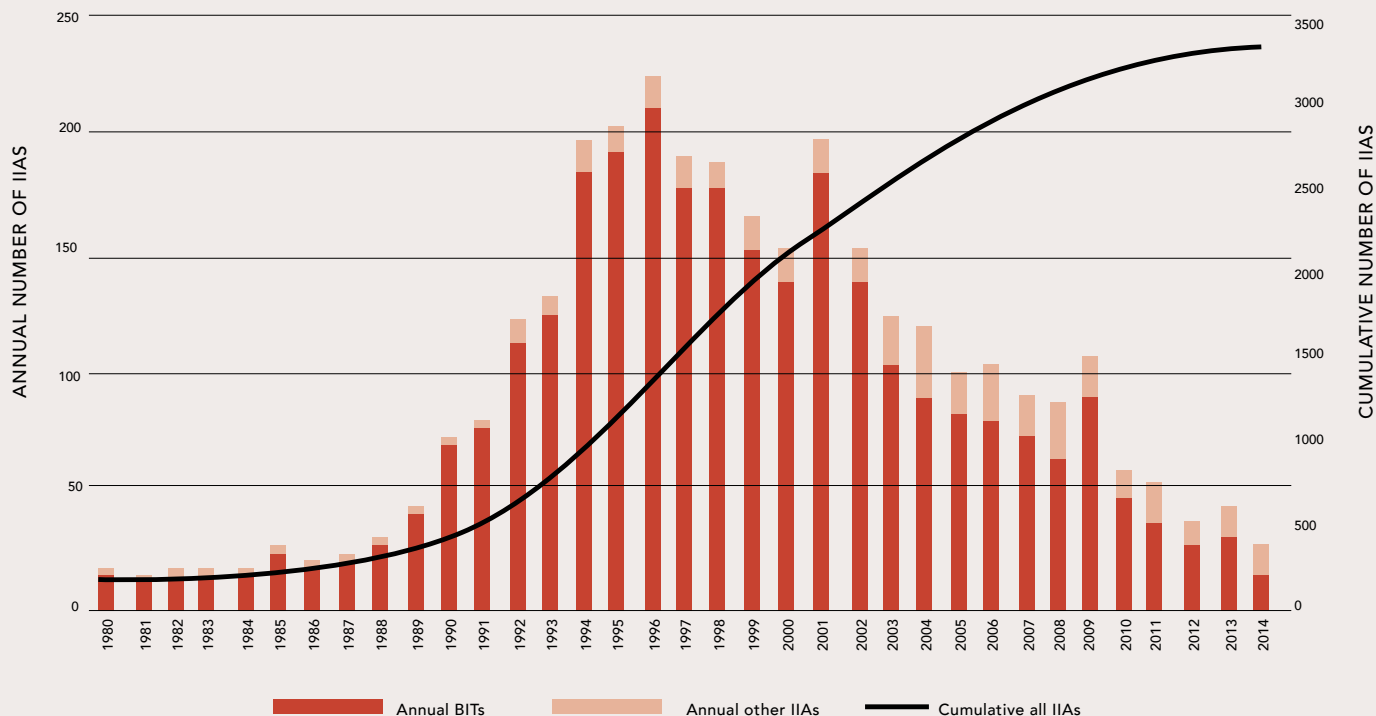
Hvilke alternativ har vi?

Dersom man fjerner investeringsavtaler er det mange som argumenterer for at man må ha en reell alternativ beskyttelse for å sikre at investorer fortsetter å skyte penger inn i risikable marked. Dersom man ønsker å opprettholde investeringene er det ulike måter man ser for seg at man enten kan endre nåværende avtaler, rammeverket innenfor ISDS, eller utvide bruken av internasjonale forsikringsmekanismer.

Den første metoden - *endre nye avtaler* - kan i særlig grad knyttes til forventningene investorer møter. Noen BITs har et krav om at selskapet må uttømme lokale rettsmidler, det vil si at de går gjennom de lokale domstolene før de eventuelt kan få saken sin hørt i en internasjonal domstol. Dette er utbrakt praksis i det internasjonale menneskerettssystemet. Ved å kreve at investorer bruker lokale domstoler gir man staten mulighet til å senke kostnadene som kreves ved å gå gjennom det internasjonale systemet, samt øker likebehandling mellom lokale og internasjonale investorer. En utfordring med denne tilnærmingen er at det er vanskelig å endre eksisterende avtaler og man risikerer dermed en bred variasjon i praksis. En måte som ofte brukes i disse situasjonen er såkalt *traktatthandling*, eller *”treaty shopping.”*¹

Det andre alternativet som EU har tatt til orde for i debatten rundt TTIP er *mer faste rammer for ISDS*. Forslaget fra EU vil etablere et permanent sete for tvisteløsning med faste tilknyttede voldgiftsmeglere som velges ut fra en *”roster,”* eller en forhåndsbestemt liste over kvalifiserte meglere. Målet med en slik *”roster”* er å skape forutsigbarhet og opprettholde meglernes uavhengighet på en bedre måte enn i dag. Ved å ha et fast sete med like omstendigheter har man også muligheten til å samkjøre praksis og skape et mer helhetlig investeringssystem enn det som eksisterer i dag, hvor ulike institusjoner fungerer om hverandre med sprikende praksis. Men som endring av nye avtaler peker på, er det lite sannsynlig å få på plass en avtale som sikrer at eksisterende avtaler inkluderes i det samme systemet. Andre elementer som kan være aktuelle i endring av rammene rundt ISDS er stadig mer åpenhet og tilgang til rettergangen for dem som er påvirket av konflikten - utover stat og investor.²

FIGURE 1: TRENDS IN IIAS SIGNED, 1980 - 2014

Source: UNCAT, IAA database.
Note: Preliminary data for 2014.

Et tredje alternativ som har vært lite i fokus er videreføring av et internasjonalt forsikringssystem for investorer som investerer i politisk risikable områder. På 1980-tallet etablerte man et internasjonalt investeringsbyrå for investeringer under verdensbanken: MIGA (Multilateral Investment Guarantee Agency). Målet med MIGA var å gi insentiv til selskaper som ville investere i land med høy politisk risiko basert på tankegangen om at utenlandske direkteinvesteringer ville bidra til økonomisk vekst. Dette er den samme argumentasjonen som ligger til grunn for dagens investeringssystem. Problemet oppstod når investorer ikke fikk det de mente var tilstrekkelig erstatning for politiske endringer og valgte å gå vekk fra systemet. Tanken med et forsikringssystem er at det er investorer (og forsikringsbyråene) som skal ta risikoen i slike investeringer i motsetning til stater; det vil si skattebetalerne.

Veien videre

Dersom alle land hadde avsluttet alle investeringsavtaler i dag ville man fortsatt hatt avtaler frem til 2047. Det er store utfordringer knyttet til reforhandling og omstrukturering av eksisterende avtaler på grunn av omfanget og variasjonen som er i dag. Selv om man får på plass nye avtaler med bedre vilkår vil man møte utfordringer når tvister kommer basert på gamle avtaler. Likevel er det ulike tendenser som drar mot et mer ansvarlig og rettferdig investeringssystem. Vi må derfor fortsette å legge press på vår egen regjering for å sikre at Norge ikke henger etter, men heller ligger i forkant i økt demokratisering og ansvarliggjøring.

1 Ved traktathandling flytter selskaper hovedkontor for å få bedre betingelser under et annet lands BIT. Nederland blir for eksempel ofte brukt som hovedkontor for internasjonale selskaper.

2 Eksempelvis befolkningen som drar nytte av stat eller investors krav.

BAK LUKKEDE DØRER

Tyler Dale Hauger

Den tiende ministerkonferansen i WTO konkluderte 19. desember med “Nairobi-pakken”, en kompromiss-avtale som ble vedtatt av medlemslandene. For mange representerte avtalen et skritt videre i den fastlåste situasjonen WTO befinner seg i, og en ny vei for multilateralismen. Men nok en gang var land i det globale Sør den tapende part.

Debatten om hvorvidt Doha-utviklingsrunden bør fortsette eller avsluttes stod i sentrum av forhandlingene i Nairobi. Doha-runden ble startet i 2001 med et mandat for utvikling og spesiell behandling av utviklingsland. Fokuset skulle være på å rette opp i et system som systematisk ga fordeler til rike land framfor fattige, og forhandlingene skulle foregå som en «single undertaking» - det vil si at alle medlemslandene skal være enige om avgjørelser som tas, og alle avtaler som inngås, før nye saker kan tas opp.

Uenigheter i Doha-runden har ført til at WTO har stått i stampe i de siste 15 årene, noe som også har bidratt til framveksten av større ”mega-regionale” avtaler som forhandles utenfor WTO-systemet, som blant annet TTIP, TPP og TiSA .

Etter maratonmøter i Nairobi, ble en fem-siders ministererklæring vedtatt der de operative paragrafene om hvordan medlemmer skal forholde seg til Doha-runden ble svært vage. Den endelige erklæringen sier at “mange medlemmer bekrefter

Dohas utviklingsagenda. Andre medlemmer bekrefter ikke Doha mandatene” (paragraf 30). Doha ble dermed ikke bekreftet eller avkreftet, og det åpner seg for mye juridisk debatt om implikasjoner av dette framover.

Dette “kompromiss-språket” ble hyllet av USA, EU og Norge som en stor seier for det multilaterale systemet, spesielt fordi erklæringen i stor grad favoriserte deres krav.

Mange land i Sør, samt sivilsamfunnsorganisasjoner i både Sør og Nord, påpekte imidlertid to svært bekymringsfulle punkter ved bestemmelsene som ble tatt i Nairobi knyttet til både innholdet i erklæringen og selve prosessen.

I et felles brev som ble publisert av det internasjonale nettverket “Our World is Not for Sale” i forkant av forhandlingene, skrev over 460 nettverk og organisasjoner globalt at: “Vi oppfordrer dere (forhandlingsparter i Nairobi) til å ta på alvor behovet for å endre eksisterende WTO-regler for å gjøre det globale handelssystemet mer kompatibelt med en utvikling med mennesker i fokus, og for å hindre innsats fra noen utviklede land til å forlate utviklingsagendaen og erstatte det med et sett av såkalte “nye problemer.” Brevet løftet opp en rekke krav og alternativer fra land i Sør, og ikke minst krav fra de minst utviklende landene (MUL-landene).

Likevel gjorde ministererklæringen det motsatte. Den åpnet for blant annet å “utforske” nye tema, noe som kan bety at nye tema blir innført etter hvert, og det tilsidsetter kravene om for eksempel

Demonstrantene i Nairobi var blant annet bekymret på manglende åpenhet i forhandlingene.
FOTO: TYLER DALE HAUGER

landbrukssubsidier, matvarelager, retten til å verne seg mot ødeleggende import, en permanent og global rett til å kjøpe opp mat av lokale bønder til garantert pris for fattig befolkning, og kutt i USA sin eksportstøtte. Alt dette har vært viktig for land i Sør.

>> Det er et stort svik mot Afrika at vi her på ministermøtet i Kenya ikke imøtekommer noen av de sentrale kravene fra utviklingsland.

Heidi Lundeberg

Sylvester Bagooro, koordinator for Africa Trade Network, sa at “utfallet av dette ministermøtet gjør at Afrika står tomhendte igjen på et tidspunkt da kontinentet er plaget med arbeidsledighet, spesielt blant unge, etter å ha investert tid og energi på den såkalte Doha utviklingsrunden. Dette er virkelig katastrofalt for Afrika.”

Heidi Lundeberg, ForUM for Utvikling og Miljø sin representant i den norske delegasjonen til WTO-toppmøtet sa om forhandlingene at “Det er et stort svik mot Afrika at vi her på ministermøtet i Kenya ikke imøtekommer noen av de sentrale kravene fra utviklingsland.”

I tillegg til innholdet i erklæringen, var det også stor bekymring rundt selve prosessen i Nairobi, nemlig at forhandlingene skjedde bak lukkede dører kun med dem som ofte kalles for “de store fem”: USA, EU, Kina, Brasil og India.

Ingen afrikanske land ble inkludert i denne gruppen, heller ingen MUL-land, som i praksis betyr at disse stemmene ikke kom fram i de reelle forhandlingene. Denne mangelen på åpenhet og demokratiske prosesser blir sett på som et tegn på en udemokratisk struktur som favoriserer de rike landene.

Marie Clark, direktør for ActionAid i USA sa om resultatene i Nairobi at “det er opprørende at ingen afrikanske land, ikke engang vertskapet Kenya, ble inkludert i gruppen av fem som la fram den endelige “ta-alt-eller-ingenting”-teksten. Det er ikke overraskende at teksten favoriserer de rike landene på bekostning av de fattige.”

Neste skritt i prosessen er et uformelt ministermøte som finner sted på Verdens økonomiske forum i Davos i Sveits, i januar 2016. Der skal det blant annet drøftes hvordan man juridisk sett skal tolke vagheten rundt Doha-runden i ministererklæringen. I tillegg skal det diskuteres om hvorvidt «nye tema» som ikke handler om Doha-rundens mandat bør tas inn i forhandlingene.

Det er viktig at norsk sivilsamfunn fortsetter å påvirke den norske regjeringen til å tolke erklæringen på en måte som ivaretar alternativene land i Sør løfter fram, og å kjempe mot at «nye tema» kommer inn i forhandlingene før utviklingsspørsmålene som tas opp i Doha-runden har kommet fram til en rettferdig løsning. ■

ATTACMENER

HVA SLAGS HANDELSPOLITIKK VIL VI HA?

Lise Rødland

Er Attac imot handel? Nei. Handel er bra, men ikke for enhver pris.

KAMPEN FOR ALTERNATIVENE

De siste årene har vi i Attac forsøkt å løfte debatten om TTIP og TiSA ved å fortelle om konsekvensene vi frykter ingen andre vil ta opp. Til stadighet blir vi møtt med at vi kritiserer disse avtalene fordi vi er imot handelsavtaler i prinsippet.

Attac er ikke imot handelsavtaler, på samme måte som vi ikke er imot internasjonalt samarbeid. Men ethvert samarbeid bør ha et mål og en mening. Vi støtter ikke opp om de premissene som ligger til grunn for handelspolitikken i dag. Men om vi er villige til å rokke ved det mest grunnleggende tror vi at vi kan komme frem til handelsavtaler som virker til det beste for folk, samfunn og miljø.

HVA SKAL LIGGE TIL GRUNN?

Premisset for dagens handelsavtaler er at mer makt til selskaper gir forutsigbarhet som fører til økt handel som igjen gir økt utvikling for alle parter. Derfor har dagens handelsavtaler som mål å redusere staters handlingsrom. Men her er det flere fallgruver og forskningen er uklar på effekten av bilaterale handels- og investeringsavtaler.

Dermed er det ikke gitt at mer makt til selskaper til syvende og sist gir mer utvikling. Vi ser stadig at utvikling nedprioriteres til fordel for et mål om handel i seg selv.

Det siste i rekka av WTO ministermøter (Nairobi 2015) er et eksempel. I etterkant av møtet kom Alfred de Zayas, FNs spesialrapportør for å fremme en demokratisk og rettferdig verdensorden, med følgende uttalelse:

“Om vi ønsker utvikling med tanke på menneskerettigheter, og ikke bare i dollar og euro, så må vi slutte å se på handel og vekst i handel som et mål i seg selv. Diplomater som fremforhandler handelsavtaler har en tendens til å glemme det faktum at handel bare for handelens skyld kan ha alvorlige konsekvenser for mennesker.”

Økt handel i kroner og øre gir ikke nødvendigvis utvikling for folk flest. Den kan heller ikke garantere for bærekraftige samfunn, et godt klima eller anstendige arbeidsplasser. Heller ikke økt BNP er en garanti for å nå noen av disse målsetningene. Vi må derfor spørre oss hva målsetningen skal være og hva vi synes er viktigst.

HANDEL > UTVIKLING?

Målet med en handelsavtale må legges premisset for utformingen. Ønsker vi først og fremst utvikling eller er fritt spillerom for multinasjonale selskaper et mål i seg selv? Dersom du sokner til dem som ønsker utvikling så er det stor grunn til å stille spørsmålsteget ved dagens utforming av handelsavtaler.

Som Richard L. Trumka, president i USAs største fagforening AFL-CIO, skrev i 2013:

«Disse handelsavtalene fungerer for noen – bare ikke arbeidere. Og det er ikke tilfeldig. Det er slik de er utformet.»² Denne utformingen ønsker vi i Attac å endre.

Attac jobber derfor for handelsavtaler som setter mennesker, miljø og samfunn i førersetet. Dette innebærer at hensyn til arbeiderrettigheter, menneskerettigheter, kvinnerettigheter og urfolksrettigheter prioriteres høyere enn private selskapers profittjag.

>> Dersom du sokner til dem som ønsker utvikling så er det stor grunn til å stille spørsmålstegn ved dagens utforming av handelsavtaler.

FINANSSIRKUSET MÅ TØYLES

Et stort problem med dagens handelsavtaler er at de traktatfester et frislipp av finanssektoren som om 2008 og de påfølgende årene aldri hadde funnet sted. FN satte ned et ekspertutvalg ledet av Joseph Stiglitz som skulle gjennomgå finanssystemet og peke ut nødvendige reformer etter finanskrisa. Rapporten de kom med i 2009 var ikke nådig mot finansiell liberalisering i WTO og i bilaterale handels- og investeringsavtaler.

Ekspertutvalgets rapport omtaler denne typen avtaler som begrensninger på myndighetenes mulighet til å innføre nødvendige regulering. «Alle handelsavtaler må evalueres for å sikre at de er konsistente med behovet for et inkluderende og omfattende internasjonalt regelverk som er fordelaktig for forebygging og håndtering av kriser, motsykliske og veloverveide sikkerhetstiltak, utvikling og inkluderende finans,» lød en av konklusjonene.³ Kort og godt så må finanssektoren ut av handelsavtaler.

NAIVITET ELLER FORNEKTELSE?

Norge er et av landene som baserer sine handelsavtaler på et dokument fra WTO-

forhandlingene. Dersom denne teksten innlemmes i TiSA slik Norge foreslår vil det ha store konsekvenser. Dersom et selskap fra et annet TiSA-land er etablert i og tilbyr finanstjenester i Norge vil vi være forpliktet til å la dem tilby enhver ny finanstjenester her til lands.

Mens store deler av verden fortsatt lever en hverdag preget av økonomisk krise så skriker altså Norge etter en mer oppfinnsom finanssektor. Har vi ikke lært noen ting? Har vi glemt at det var deres oppfinnsomhet som fikk oss ut i uføret i utgangspunktet?

TA TILBAKE DEMOKRATIET

En handels- eller investeringsavtale som setter mennesker, miljø og samfunn i fokus kan ikke inneholde investor-stat-tvisteløsning. Investor-stat-tvisteløsning innebærer en privatisering av rettsvesenet der utenlandske selskaper får privilegier som setter dem over folkestyret.

EN HANDELSAVTALE SOM TÅLER DAGLYS

En handelsavtale som setter mennesker, miljø og samfunn i fokus vil kunne fremforhandles i full åpenhet. Den vil være fri for investor-stat-tvisteløsning, utelate finanssektoren og gi stater nok handlingsrom til å takle enhver krise de måtte stå overfor – være seg miljø, mat, klima eller finans. Den vil tåle konsekvensutredninger som tar for seg økonomi, demokrati, miljø og bærekraft uten å skyve noe under dørmatta.

2015 har handlet mye om kritikk og å løfte debatten. I 2016 håper vi å kunne bruke mer tid på å videreutvikle disse alternativene og la dem ta større plass i det offentlige rom. Vi vil fremme løsninger, alternativer og konkrete eksempler på hvilken verden vi kan ha. For en annen verden er mulig. ■

1 <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=16915&LangID=E#sthash.xkVndUFR.dpuf>

2 <http://www.atlantic-community.org/-/corporate-leaning-ttip-needs-to-benefit-average-worker>

3 http://www.un.org/ga/econcrisissummit/docs/FinalReport_CoE.pdf

MED HANDEL PÅ ØRET

Anniken Elise Storbakk

Handelspolitikk høres ut som noe som skjer langt unna folks hverdag. Det er teknisk og litt vanskelig. Men det har stor innvirkning på livene våre: På nasjonal politikk, miljø og klimautslipp, arbeidsforhold, finans og hva vi spiser, bare for å nevne noe. Derfor bør vi sette oss inn i hva det betyr.

Frihandelsavtaler som inngås handler i teorien om å ikke favorisere noen over noen andre, men i praksis fører det for eksempel til at land ikke kan bruke toll som virkemiddel for å bygge opp egen produksjon, favorisere nasjonale eller lokale produsenter over utenlandske, hjelpe fattige bønder med en fast pris, eller innføre politikk for å verne om miljø, helse og arbeid hvis det diskriminerer utenlandske selskaper.

Investeringsavtaler åpner opp for at utenlandske selskaper kan saksøke land på bakgrunn av diskriminering – det kan være en ny miljø- eller helseregulering som hindrer selskapet i å operere eller redusere fremtidig profitt, og sakene blir ført utenfor det nasjonale rettssystemet.

Handel kan føre til utvikling, men ikke i seg selv, og ikke uten at land har mulighet til å starte opp egen produksjon og industri fremfor å bare eksportere råvarer, eller at land kan stille krav til utenlandske selskaper som skal investere i landet. Handel er ikke det samme som handelsliberalisering, men mange forveksler handel med liberalisering og snakker da om liberalisering når de snakker om handel. Vi trenger en handelspolitikk som skaper jobber til folk slik at de selv kan styre sin egen

utvikling. Vi trenger ikke avtaler som bare øker fordelene for utenlandske og store selskaper.

Hva kan du som enkeltindivid gjøre, og hva må vi kreve av våre politikere for å endre handelspolitikken i en retning som respekter menneskerettighetene, og gir stater spillerom til å innføre politikk for miljø, arbeid og samfunn? Helt grunnleggende er det i alle fall at våre politikere etterspør informasjon, analyser og konsekvensutredninger av avtaler vi vil inngå. Og at vi forstår hvordan vi kan påvirke.

For å gjøre temaet mer tilgjengelig har Handelskampanjen laget podcastserien “Handelsdebatten” om internasjonal handelspolitikk. Gjennom ni episoder på rundt 10 minutter hver går vi inn på konkrete tema som utfordringer innen arbeid, helse, klima og demokrati – men også alternativer.

Programlederne i podcastserien reiser rundt og intervjuer både myndighetspersoner, politikere, bønder, jussprofessorer, eksperter, aksjonister og vanlige folk. Podcastformatet vi har valgt er kort og enkelt, og skal vise ulike perspektiver på konsekvenser av handelspolitikken. Mange har allerede hørt podcasten gjennom deling på sosiale medier fra medlemsorganisasjonene i Handelskampanjen.

Hør podcasten Handelsdebatten du også! Du finner den på nettsiden til Handelskampanjen, iTunes eller på Spreaker.

BIDRAGSYTERE

TONE W. MELBYE er forfatter, musiker og tidvis frilansskribent.

PETTER SLAATREM TITLAND er leder i Attac Norge.

EVEN TØMTE er økonom. Musiker og skribent på frilansbasis.

KJERSTI KANESTRØM LIE journalist og redaktør for denne utgaven av Utveier.

ODD TARBERG aktiv avis- og nettdebattant med hovedfokus på kritikk av TiSA og lignende avtaler.

HEGE OPSETH VANDAPUYE frilansjournalist med spesialfelt utvikling og humanitære katastrofer.

OLE PEDERSEN er internasjonalt ansvarlig i Norges Sosiale Forum.

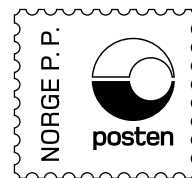
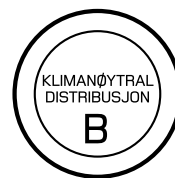
CAMILLA HANSEN er med i Attacs handelsgruppe og styremedlem i Folkeaksjonen mot TiSA.

TORI LOVEN KIRKEBØ er medlem av handelsutvalget i Spire og i koordineringsgruppen til Handelskampanjen.

ANNIKEN ELISE STORBAKK er koordinator i Handelskampanjen og koordinator for handelsutvalget i Spire.

LISE RØDLAND er nestleder i Attac Norge.

TYLER DALE HAUGER jobber i stiftelsen Karibu, og sitter i styret til Norges Sosiale Forum.

Returadresse:
Attac Norge, Kolstadgata 1, 0563 Oslo

Attac Norge 15 år Debatt, mat, musikk og fest! 5. mars 2016

700 mennesker møtte opp på oppstartsmøtet for Attac Norge for snart 15 år siden. Vi feirer jubileet med en stor fest etter landsmøtet. Du er invitert!
Påmelding og mer informasjon på attac.no/15ar

 MELD DEG INN I ATTAC I DAG!
attac.no/bli-medlem/